COMMITTEE OF MINISTERS
COMITÉ DES MINISTRES

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Preporuka CM/Rec(2014)6 komiteta ministara državama članicama o vodiču o ljudskim pravima za korisnikeinterneta

(Usvojio Komitet ministara16. aprila 2014. godine na 1197. sastanku zamenika ministara)

1. Države članice Saveta Evrope imaju obavezu da, u okviru svoje nadležnosti, svakome obezbede ljudska prava i fundamentalne slobode sadržane u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima (ETS br. 5, Konvencija). Ova obaveza se odnosi i na korišćenje interneta. Primenjuju se i ostale konvencije i dokumenti Saveta Evrope, koji se odnose na zaštitu prava na slobodu izražavanja, pristup informacijama, pravo na slobodu okupljanja, zaštitu od visokotehnološkog kriminala i pravo na privatni život i zaštitu ličnih podataka.

2. Obaveze država da poštuju, štite i unapređuju ljudska prava obuhvataju i nadgledanje privatnih kompanija. Ljudska prava, koja su univerzalna i nedeljiva, i odgovarajući standardi, odnose prevagu nad opštim uslovima i odredbama koje akteri iz bilo kod privatnog sektora nameću korisnicima interneta.

3. Internet ima vrednost javne usluge. Ljudi, zajednice, državni organi i privatnici se u svojim aktivnostima oslanjaju na internet i s pravom očekuju da te usluge budu dostupne, pružene bez diskriminacije, pristupačne, bezbedne, pouzdane i stalne. Štaviše, niko ne bi trebalo da bude podvrgnut nezakonitom, nepotrebnom ili nesrazmernom mešanju u ostvarivanje ljudskih prava i fundamentalnih sloboda prilikom korišćenja interneta.

4. Korisnici bi trebalo da dobiju podršku za razumevanje i delotvorno ostvarivanje svojih ljudskih prava onlajn kada su im prava i slobode ograničene ili kada dolazi do uplitanja u njih. Ova podrška bi trebalo da obuhvati smernice o pristupu delotvornim pravnim sredstvima. U svetlu mogućnosti koje internet pruža za transparentnost i odgovornost u ponašanju prilikom obavljanja javnih poslova, korisnici bi trebalo da budu osnaživani da koriste internet radi učešća u demokratskom životu.

5. Kako bi se obezbedilo da se postojećaljudska prava i fundamentalne slobodepodjednako primenjujuoflajn i onlajn,na osnovu odredabačlana 15.*b* Statuta Saveta Evrope, Komitetministara preporučuje da države članice:

5.1 aktivno promovišu Vodič o ljudskimpravima za korisnike interneta, koji je dat u Prilogu,među građanima, organima javne vlasti i akterimaprivatnog sektora i da konkretnodeluju u pogledunjegove primene kako bi korisnicima omogućili da u potpunosti ostvaruju ljudska prava i fundamentalne slobode onlajn;

5.2 procenjuju, redovno preispituju i, prema potrebi,uklanjaju ograničenja koja se tiču ostvarivanja prava i sloboda na internetu,posebno kada ona nisu u skladusa Konvencijom u smislu odgovarajuće sudskeprakse Evropskogsuda za ljudska prava. Svako ograničenje mora biti propisano zakonom, što je neophodnou demokratskom društvu radi ostvarenja legitimnog cilja, i proporcionalno legitimnom cilju kome se teži;

5.3 obezbede da korisnici internetaimaju pristup delotvornim pravnim sredstvima kada su njihova prava i slobode ograničeneili kada oni veruju da su njihova prava prekršena. Ovo zahtevaveću koordinaciju i saradnju izmeđurelevantnih institucija, entiteta i zajednica. To takođenalaže angažovanje i delotvornusaradnju sa akterima privatnog sektora i organizacija civilnog društva.Zavisno od

nacionalnog konteksta, ovo može obuhvatati i mehanizmepravne zaštite kao što su oni koje pružaju nadležna tela za zaštitu podataka,nacionalne institucije za ljudska prava (kao što su ombudsmani), sudski postupci i SOS telefoni;

5.4 unapređuju koordinaciju sa drugim državnimi nedržavnim akterima,u okviru i van Saveta Evrope, u pogledustandarda i procedurakoji utiču na zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih slobodana internetu;

5.5 ohrabre privatni sektor da učestvuje u stvarnom dijalogusa odgovarajućim nadležnim organima države i civilnim društvomu sprovođenju korporativne društvene odgovornosti, a naročitonjihove transparentnosti i odgovornosti, u skladu sa „Vodećim principima za biznis i ljudskaprava: za sprovođenje okvira „*zaštiti*, *poštuj*, *otkloni*" Ujedinjenih nacija. Privatni sektor bi takođe trebalo ohrabritida doprinese širenju ovog Vodiča;

5.6 ohrabre civilno društvoda podrži širenje i primenu Vodiča, tako da on predstavlja delotvoran alat za korisnikeinterneta.

Prilog uz Preporuku CM/Rec(2014)6

Uvod

1. Ovaj Vodič je alat za Vas, korisniče interneta, da naučite o svojim ljudskim pravima onlajn, njihovim eventualnim ograničenjima i raspoloživim pravnim sredstvima za takva ograničenja. Ljudska prava i fundamentalne slobode se primenjuju podjednako i oflajn i onlajn. Ovo načelo obuhvata poštovanje za prava i slobode drugih korisnika interneta. Vodič nudi informacije o tome šta znače prava i slobode u praksi u kontekstu interneta, kako se na njih možete osloniti i po njima postupati, kao i kako da pristupite pravnim sredstvima. Ovo je dokument će se nadograđivati i otvoren je za periodična ažuriranja.

2. Ovaj Vodič se zasniva na Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i drugim konvencijama Saveta Evrope i dokumentima koji se bave različitim aspektima zaštite ljudskih prava. Sve države članice Saveta Evrope imaju dužnost da poštuju, štite i ostvaruju prava i slobode sadržane u dokumentima koje su ratifikovale. Ovaj Vodič je takođe inspirisan radom Evropskog suda za ljudska prava koji stalno tumači ta prava i slobode, kao i drugim relevantnim pravnim instrumentima Saveta Evrope.

3. Vodič ne uspostavlja nova ljudska prava i fundamentalne slobode. On se oslanja na postojeće standarde ljudskih prava i mehanizme za njihovo sprovođenje.[1]

Pristup i nediskriminacija

1. Pristup internetu je važno sredstvo pomoću kojeg možete da ostvarujete svoja prava i slobode i da učestvujete u demokratiji. Zbog toga ne bi trebalo da protiv svoje volje budete isključeni sa interneta, osim kada je takvu odluku doneo sud. U određenim slučajevima, ugovorni sporazumi takođe mogu da dovedu do prekida pružanja usluga ali ovo bi trebalo da bude mera koja predstavlja poslednje uporište.

2. Vaš pristup bi trebalo da bude pristupačan i nediskriminatorski. Trebalo bi da imate najširi mogući pristup sadržaju interneta, aplikacijama i uslugama koristeći uređaje po Vašem izboru.

3. Trebalo bi da očekujete da organi javne vlasti ulože razumne napore i preduzmu konkretne mere da vam olakšaju pristup internetu ukoliko živite u seoskim i geografski udaljenim oblastima, imate niska primanja i/ili imate posebne potrebe ili ste osoba sa invaliditetom.

4. U interakcijama sa organima javne vlasti, sa pružaocima internet usluga i pružaocima onlajn sadržaja i usluga, ili sa ostalim korisnicima ili grupama korisnika, ne smete biti diskriminisani ni po kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, religija ili uverenje, političko ili drugo mišljenje,

nacionalno ili društveno poreklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, rođenje ili drugi status, uključujući etničku pripadnost, godine ili seksualnu orijentaciju.

Sloboda izražavanja i informisanja

Imate pravo da tražite, primate i saopštavate informacije i ideje po svom izboru,bez uplitanja i bez obzira na granice.To znači da:

1. imate slobodu da se izražavate onlajn i da pristupate informacijama i mišljenjima i izražavanjima drugih. Ovo obuhvata politički govor, poglede na religiju, mišljenja i izražavanja koja nailaze na blagonaklon prijem ili se smatra da nisu uvredljiva, ali takođe i na ona koja mogu da uvrede, šokiraju ili uznemire druge. Trebalo bi da se sa dužnom pažnjom odnosite prema ugledu ili pravima drugih, uključujući i njihovo pravo na privatnost;

2. ograničenja se mogu primeniti na izražavanja koja podstiču na diskriminaciju, mržnju ili nasilje. Ova ograničenja moraju da budu zakonita, usko postavljena i izvršavana uz nadzor suda;

3. imate slobodu da stvarate, ponovo koristite i distribuirate sadržaje uz poštovanje prava na zaštitu intelektualne svojine, uključujući i zaštitu autorskih prava;

4. organi javne vlasti imaju dužnost da poštuju i štite Vašu slobodu izražavanja i Vašu slobodu informisanja. Svako ograničenje ove slobode ne sme biti samovoljno, mora da sledi legitimni cilj u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, kao što je, između ostalog, zaštita nacionalne bezbednosti ili javnog reda, javnog zdravlja ili morala i mora biti u skladu sa zakonom o ljudskim pravima. Štaviše, sa njima morate biti upoznati i informisani o načinima za traženje uputstava i pravne zaštite. Ograničenja ne smeju biti šira niti na snazi duže nego što je nužno radi postizanja legitimnog cilja;

5. Vaš provajder internet usluga i pružalac onlajn sadržaja i usluga imaju korporativnu odgovornost da poštuju ljudska prava i obezbede mehanizme za odgovor na vaše pritužbe. Međutim, trebalo bi da budete svesni da pružaoci onlajn usluga, kao što su društvene mreže, mogu da ograniče određene vrste sadržaja i ponašanja zbog vlastitih politika o sadržaju. Trebalo bi da budete obavešteni o mogućim ograničenjima da biste mogli da donesete informisanu odluku o tome da li ćete tu uslugu koristiti ili ne. Ovo obuhvata konkretne informacije o tome šta provajderi onlajn usluga smatraju nedozvoljenim ili neodgovarajućim sadržajem i ponašanjem prilikom korišćenja usluga i kako na njih reaguju;

6. možete da se odlučite da ne saopštite svoj identitet onlajn i da, na primer, koristite pseudonim. Međutim, trebalo bi da budete svesni toga da vlasti mogu da preduzmu mere koje bi mogle da dovedu do toga da Vaš identitet bude otkriven.

Okupljanje, udruživanje i učestvovanje

Imate pravo na mirno okupljanje i udruživanje sa drugima koristeći internet. U praksi, to znači:

1. imate slobodu da izaberete bilo koju veb-lokaciju, aplikaciju ili drugu uslugu radi formiranja, pristupanja, mobilisanja i učešća u društvenim grupama i skupovima bez obzira na to da li su ih vlasti zvanično priznale od strane vlasti. Takođe bi trebalo da budete u mogućnosti da koristite internet da biste ostvarili svoje pravo da osnivate sindikate i da im pristupate;

2. imate pravo da mirno protestujete onlajn. Međutim, trebalo bi da budete svesni da, ukoliko Vaš onlajn protest dovede do blokada, prekida usluga i /ili štete na imovini drugih, možete da se suočite sa pravnim posledicama;

3. imate slobodu da koristite raspoložive onlajn alate radi učešća u lokalnim, nacionalnim i svetskim javnim političkim debatama, pravnim inicijativama i javnoj kontroli procesa donošenja odluka, uključujući pravo na potpisivanje peticija i učestvovanje u kreiranju politike koja se tiče načina

upravljanja internetom.

Privatnost i zaštita podataka

Imate pravo na privatni i porodični život na internetu koje uključuje zaštitu Vaših ličnih podataka i poštovanje poverljivosti Vaše korespondencije i komuniciranja. To znači:

1. trebalo bi da budete svesni da se korišćenjem interneta vaši lični podaci redovno obrađuju. Ovo se dešava kada koristite usluge, kao što su pretraživači, elektronska pošta, instant poruke, protokoli za prenos glasovnih komunikacija, društvene mreže i pretraživače i usluge za čuvanje podataka (cloud data storage services);

2. organi javne vlasti i privatne kompanije imaju obavezu da poštuju konkretna pravila i procedure kada obrađuju Vaše lične podatke;

3. Vaši lični podaci bi trebalo da se obrađuju samo kada je to predviđeno zakonom ili kada ste se Vi sa tim saglasili. Trebalo bi da budete obavešteni koji lični podaci se obrađuju i/ili prenose trećim stranama, kada, ko to radi i sa kojim ciljem. U principu, trebalo bi da budete u stanju da kontrolišete svoje lične podatke (proveravate njihovu tačnost, zahtevate ispravku, brisanje ili tražite da se lični podaci ne čuvaju duže nego što je neophodno);

4. ne smete biti podvrgnuti opštim merama nadziranja ili presretanja podataka. U izuzetnim okolnostima, koje su zakonom utvrđene, Vaša privatnost u pogledu ličnih podataka može da bude ometana, na primer, sa ciljem vođenja krivične istrage. Trebalo bi da Vam budu stavljene na raspolaganje dostupne, jasne i precizne informacije o odgovarajućem zakonu ili pravilima i Vašim pravima u tom pogledu;

5. Vaša privatnost se takođe mora poštovati na radnom mestu. Ovo obuhvata poverljivost vaše privatne onlajn korespondencije i komuniciranja. Poslodavac Vas mora obavestiti o svakoj vrsti nadziranja i /ili praćenja koja sprovodi;

6. pomoć Vam mogu pružiti nadležna tela za zaštitu podataka koja postoje u velikoj većini evropskih zemalja, kako bi se obezbedilo da se zakoni i načela zaštite podataka poštuju.

Obrazovanje i pismenost

Imate pravo na obrazovanje, uključujući pristup znanju. To znači:

1. trebalo bi da imate onlajn pristup obrazovanju i kulturnim, naučnim, teorijskim i drugim sadržajima na zvaničnim jezicima. Na ovu vrstu pristupa semogu primenjivati uslovi kako bi se nosioci prava isplatili za svoj rad. Trebalo bi takođe da možete slobodno da pristupite istraživanjima i kulturnim radovima u javnom domenu na internetu, koja su finansirana javnim sredstvima, tamo gde postoje;

2. kao deo internet i medijske pismenosti trebalo bi da imate pristup digitalnom obrazovanju i znanjima kako biste ostvarivali svoja prava i slobode na internetu. Ovo uključuje veštine razumevanja, korišćenja i rada sa širokim spektrom internet alata. Ovo bi trebalo da vam omogući da kritički analizirate tačnost i pouzdanost sadržaja, aplikacija i usluga kojima pristupate ili želite da pristupite.

Deca i mladi

Kao dete ili mlada osoba imate sva prava i slobode koje su navedene u ovom Vodiču. Naročito, s obzirom na svoje godine, imate pravo na posebnu zaštitu i smernice kada koristite internet. To znači da:

1. imate pravo da slobodno izražavate svoje stavove i da učestvujete u društvu, da Vas čuju i da date svoj doprinos u donošenju odluka o pitanjima koja se Vas tiču. Vašim stavovima mora biti poklonjena dužna pažnja u skladu sa Vašim godinama i zrelošću i bez diskriminacije;

2. možete očekivati da primate informacije od svojih nastavnika, edukatora i roditelja ili staratelja o bezbednom korišćenju interneta, na jeziku koji je prikladan vašem uzrastu i obuci, uključujući i to kako da sačuvate svoju privatnost;

3. trebalo bi da budete svesni da sadržaj koji kreirate na internetu ili sadržaj koji se Vas tiče a koji kreiraju drugi korisnici interneta može biti dostupan širom sveta i mogao bi da kompromituje Vaše dostojanstvo, bezbednost ili privatnost ili da na drugi način bude štetan po Vas ili Vaša prava danas ili u kasnijoj fazi Vašeg života. Na Vaš zahtev, oni bi trebalo da budu uklonjeni ili izbrisani u razumno kratkom vremenskom roku;

4. možete očekivati jasne informacije o onlajn sadržaju i ponašanju koje je nezakonito (na primer, onlajn uznemiravanje), kao i mogućnosti da prijavite navodno nezakoniti sadržaj. Ove informacije bi trebalo da budu prilagođene vašem uzrastu i okolnostima i trebalo bi da dobijete savete i podršku uz dužno poštovanje poverljivosti i anonimnosti prema Vama;

5. trebalo bi da Vam bude obezbeđena posebna zaštita od uplitanja u Vaše psihičko, mentalno i moralno zdravlje, posebno ako je reč o seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju na internetu i drugim oblicima kompjuterskog kriminala. Naročito imate pravo na obrazovanje kako biste se zaštitili od takvih pretnji.

Delotvorna pravna sredstva

1. Imate pravo na delotvorna pravna sredstva kada su vaša ljudska prava i fundamentalne slobode ograničene ili prekršene. Za dobijanje pravnog sredstva, ne morate obavezno odmah da pokrenete pravni postupak. Putevi zatraženje pravnih sredstava bi trebalo da budu raspoloživi, poznati, dostupni, pristupačni i da omogućavaju odgovarajuću pravnu zaštitu. Delotvorna pravna sredstva se mogu dobiti direktno od pružalaca internet usluga, organa javne vlasti i/ili domaćih institucija za ljudska prava. Delotvorna pravna sredstva mogu – zavisno od vrste kršenja prava – da obuhvataju upit, objašnjenje, odgovor, ispravku, izvinjenje, dovođenje u pređašnje stanje, ponovno povezivanje i kompenzaciju. U praksi, to znači:

1.1. Vaš provajder internet usluga, provajderi za pristup onlajn sadržajima i servisima ili druga kompanija i /ili javna vlast trebalo bi da Vas obaveste o Vašim pravima, slobodama i eventualnim pravnim sredstvima i kako da ih ostvarite. To obuhvata lako dostupne informacije o tome kako prijaviti i uložiti prigovor na uplitanje u Vaša prava i kako tražiti pravnu zaštitu;

1.2. dodatne informacije i smernice bi trebalo da budu dostupne od organa javne vlasti, domaćih institucija za ljudska prava (kao što su ombudsmani), organa za zaštitu podataka, kancelarija za pružanje saveta građanima, udruženja za ljudska prava ili digitalna prava ili potrošačkih organizacija;

1.3. vlasti imaju obavezu da Vas zaštite od kriminalnih aktivnosti ili krivičnih dela učinjenih na internetu ili korišćenjem interneta, posebno kada je reč o ilegalnom pristupu, uplitanju, falsifikovanju ili drugoj vrsti krivotvorene manipulacije Vašeg digitalnog identiteta, kompjutera i podataka koji se na njemu nalaze. Odgovarajući policijski i sudski organi imaju obavezu da istraže i preduzmu odgovarajuću radnju, uključujući zahtevanje sankcija, ukoliko se žalite na pričinjenu štetu ili uplitanje u Vaš lični identitet i imovinu onlajn.

2. Pri utvrđivanju vaših prava i obaveza ili krivične prijave protiv Vas u vezi sa internetom:

2.1. imate pravo na pravično suđenje u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom;

2.2. imate pravo da se kao pojedinac obratite Evropskom sudu za ljudska prava, nakon što ste iscrpli sva raspoloživa pravna sredstva u svojoj zemlji.

COMMITTEE OF MINISTERS
COMITÉ DES MINISTRES

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

DOKUMENTA KM

CM(2014)31-addfinal 16 April 2014[2]

OBRAZLOŽENJE UZ PREPORUKU CM/REC(2014)6 KOMITETA MINISTARA DRŽAVAMA ČLANICAMA O VODIČU O LJUDSKIM PRAVIMA ZA KORISNIKE INTERNETA

Uvod

1. Internet igra važnu ulogu u svakodnevnom životu ljudi i u svim aspektima ljudskogdruštva. On se neprekidno razvija i pruža građanimamogućnosti za pristupinformacijama i servisima, za povezivanje i komuniciranje, kao i za razmenu ideja i znanja na globalnom nivou. Takođe raste uticaj interneta na društvene, privredne i kulturne aktivnosti.

2. Sve je veći broj predmetapred Evropskim sudom za ljudska prava („Sud") koji se odnose na internet.[3] Sud je potvrdio da „je internetsada postao jedno od glavnih sredstava kojima pojedinciostvaruju svoje pravo na slobodu izražavanja i informisanje, pružajući,kao što čini, osnovne alate za učešće u aktivnostima i diskusijama koje se odnose na politička pitanjai pitanja od opšteg interesa."[4]

3. Strategija o upravljanju internetom od 2012–2015. Saveta Evrope pridajeznačaj pravima korisnika interneta. Poglavlje„Maksimiziranje prava i sloboda za korisnike interneta", koje ima za cilj promovisanje pristupa internetu i njegovo najbolje korišćenje, sadrži kao jedan pravac delovanja: „sačinjavanje zbirkepostojećih ljudskaprava za korisnike interneta, kako bi im se pomoglo u komunikaciji sa ključniminternet akterima i traženjudelotvorne zaštite od ključnih internet aktera i vladinih agencija kada smatraju da se na njihova pravai slobode negativnoutiče: da prijaveneki incident, ulože prigovor ili traže pravo na odgovor, pravnu zaštitu ili drugi oblik zaštite".

Pozadina i kontekst

4. Nadzorni odbor za medije i informatičko društvo (CDMSI) je, na svom 1. sastanku, 27–30. aprila 2012. godine, predložio Komitetu ministara da osnuje Komitet eksperata za prava korisnika interneta (MSI-DUI) i saglasio se sa nacrtom svog delokruga. Na predlog CDMSI, Komitet ministara je odobrio taj mandat na 1147. sastanku zamenika ministara 6. jula 2012.[5]Očekivani rezultat MSI-DUI, prema njegovom mandatu, je:

> *„Priprema sezbirka postojećih ljudskih prava zakorisnike interneta kako bi im se pomogloda razumeju i ostvarujusvoja prava kada, smatrajući da su njihovaprava i slobodenegativno pogođeni, komuniciraju sa i traže delotvornu zaštitu od ključnih internet aktera i vladinihagencija (2013.)" (u daljem tekstu Zbirka)*.

5. MSI-DUI je održao svoj prvi sastanak 13. i 14. septembra 2012. godine, u Strazburu. Bilo je dogovoreno da krajnji cilj rada MSI-DUI ne bi trebalo da bude kreiranje novih ljudskih prava, nego ispitivanje primene postojećih prava u odnosu na internet. MSI-DUI je odlučio da prikupi informacije, pomoću upitnika poslatog svojim mrežama i zajednicama, o praktičnim problemima koje su korisnici iskusili, o mogućim kršenjima njihovih ljudskih prava, i o raspoloživim pravnim lekovima.

6. Konsultacije sa glavnim akterima su održane na Forumu o upravljanju internetom (6. do 9. novembra 2012, Baku) u okviru radionice „Osnaživanje korisnika interneta – koji alati?". Članovi MSI-DUI, koji su učestvovali, iskoristili su prilike za saradnjukoje je ovaj događaj omogućiokako bi zatražilipovratne informacije od glavnih aktera o raznim temama koje su relevantne za Kompendijum.

Diskusije na toj radionicisu ukazale na problemena koje nailazekorisnici interneta, kao što su uklanjanje sadržaja koje su stvorili korisnici bez pravičnogpostupka, pitanja zaštiteličnih podataka i nepostojanje delotvornih pravnih lekova.

7. MSI-DUI je održao drugi sastanak 13. i 14. decembra 2012., u Strazburu. Razmatrao je odgovore na svoj upitnik dobijene od različitih glavnih aktera i diskutovao o informacijama prikupljenim u saradnji sa glavnim akterima. MSI-DUI je odlučio da okonča tu preliminarnu analitičku fazu svog rada i, na toj osnovi, da započne izradu nacrta Kompendijuma; prvi nacrt je skiciran u toku ovog sastanka.

8. Na trećem sastanku, koji je održan 20. i 21. marta 2013. u Strazburu, MSI-DUI je detaljno ispitao pitanja koja se odnose na pravo na slobodu izražavanja, pravo na privatni život, slobodu okupljanja i udruživanja, onlajn bezbednost, pravo na obrazovanje, prava deteta, nediskriminaciju i pravo na delotvoran pravni lek. Ovo ispitivanje se zasnivalo na relevantnim obavezujućim i neobvezujućim standardima Saveta Evrope i sudskoj praksi Suda. MSI-DUI je takođe diskutovao o vrsti instrumenta koji bi Savet Evrope mogao da usvoji kako bi prihvatio Kompendijum, kao što je deklaracija ili preporuka Komiteta ministara. Taj instrument bi trebalo da ispuni dvostruki krajnji cilj da se korisnicima interneta obezbede jednostavne i jasne smernice o njihovim ljudskim pravima onlajn i da se obezbedi da države članice usvoje jedan tekst koji jeu skladu sa njihovim obavezama po Evropskojkonvenciji o ljudskim pravima (EKLjP) i ostalimstandardima Saveta Evrope.

9. CDMSI je, na svom trećem sastanku, koji je održan od 23. do 26. aprila 2013, u Strazburu, zauzeo stav da u Kompendijumu treba da se kombinuje formalni i pojednostavljen jezik, pri čemu treba obratiti dužnu pažnju da se izbegne prekomerno pojednostavljivanje postojećih standarda ljudskih prava i sudske prakse Suda. Diskusije su takođe pokazale da je poželjno da se Kompendijum redovno ažurira kako bi sadržao praktične internet politike koje se brzo razvijaju. CDMSI je takođe odlučio da dostavi komentare na nacrt Kompendijuma, onakav kakav je bio u vreme tih konsultacija, napominjući da je to dokument na kome su „radovi u toku", kako bi se obezbedile krovne smernice i usmerenje. Odgovori koji su dobijeni su podržali pristup koji je zauzeo MSI-DUI da se pripremi jedan dokument koji je pristupačan korisnicima i koji podiže svest i koji je posvetio naročitu pažnju pravu na slobodu izražavanja, pravu na privatni život, pravu na obrazovanje, pravima deteta i zaštiti od kibernetičkog kriminala.

10. Nacrt Kompendijuma je predstavljen i prodiskutovan sa glavnim akterima na Evropskom dijalogu o upravljanju internetom (EuroDIG, 20-21. jun 2013. u Lisabonu), naročito na radionici „U pravcu humanog interneta? Pravila, prava i odgovornosti za našu onlajn budućnost". Članovima MSI-DUI koji su učestvovali u radu te radionice održali su jedan neformalan sastanak u Lisabonu. Razmatrano je da nacrt Kompendijuma treba da se skrati sa ciljem da bude pristupačniji korisnicima interneta. Posle ovih diskusija, kao i rada članova MSI-DUI između sastanaka, održan je jedan ad hoc sastanak raspoloživih članova MSI-DUI 10. septembra 2013, u Strazburu. MSI-DUI je ispitao nacrt preporuke Komiteta ministara o ljudskim pravima za korisnike interneta, koji je u svom prilogu sadržao nacrt Kompendijuma o ljudskima pravima i osnovnim slobodama za korisnike interneta. Nacrt Kompendijuma je usvojio jedan pristup koji se direktno obraća korisniku. Imajući u vidu ovaj pristup, odlučeno je da se Kompendijumu promeni naslov u „Vodič o ljudskim pravima za korisnike interneta".

11. Na svom poslednjem sastanku, održanom 1. i 2. oktobra 2013, u Strazburu, MSI-DUI je ispitao i finalizirao svoje predloge upućene CDMSI za nacrt preporuke Komiteta ministara o Vodiču o ljudskim pravima za korisnike interneta (u daljem tekstu Vodič). Dogovoreno je da se održe multiakterske konsultacije, uključujući i Otvoreni forum o Vodiču Saveta Evrope u toku Foruma o upravljanju internetom (22–25. oktobra 2013, Indonezija). Jedan broj odabranih glavnih aktera, koji su zastupali privatni sektor, civilno društvo, tehničku i akademsku zajednicu, zamoljen je da dâ svoje komentare i sugestije na Vodič. Osim toga, zatraženi su nezvanični komentari i povratne informacije o nacrtu preporuke od ostalih relevantnih koordinacionih odbora Saveta Evrope, uključujući i Koordinacioni odbor za ljudska prava (CDDH), Evropski komitet za pravnu saradnju(CDCJ), Evropskikomitet za

problem kriminala (CDPC), kao i odbore za konvencije, uključujući i Konsultativni Komitet za Konvenciju o zaštitilica u odnosu na automatsku obradu podataka (T-PD), Komitet za Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu (T-CY), Komitet eksperata za terorizam (CODEXTER) i Komitet strana potpisnicaKonvencije o zaštitidece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja(T-ES). Kao odgovor, CDDH, CDCJ i članovi Biroa T-PD su dali komentare koje je CDMSI razmotrioi integrisao u nacrt Preporukei nacrt Obrazloženja.

12. Osim toga, primljeno je oko 30 priloga od predstavnika privatnog sektora (telekomunikacionih kompanija, provajdera onlajn servisa), ključnih organizacija civilnog društva, tehničke zajednice, kao i akademika iz različitih delova sveta. Oni su generalno pozdravili rad Saveta Evrope na nacrtu Vodiča i dali brojne komentare i predloge za njegove izmene.

13. CDMSI je, u toku svog 4. sastanka, koji je održan od 3. do 6. decembra 2013, ispitao predloge od MSI-DUI za nacrt preporuke Komiteta ministara o Vodiču o ljudskim pravima za korisnike interneta. Uzeo je u obzir pomenute multiakterske konsultacije i finalizovao nacrt preporuke na osnovu finalnih komentara koji su poslati elektronskom poštom.

Komentari na Preporuku CM/Rec(2014)6 Komiteta ministara državama članicama o Vodiču o ljudskim pravima za korisnike interneta

14. Cilj ove preporuke jeste jačanje ostvarivanja i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda na internetu u svim državama članicama Saveta Evrope. Pristup pojedinaca i zajednica internetu i njegovo najbolje korišćenje zahtevaju napore da se oni informišu i osnaže kako bi ostvarivali svoja prava i slobode u onlajn okruženjima. Ovaj pristup je bio potvrdio Komitet ministara u svojoj Deklaraciji o principima upravljanja internetom, iz 2011. godine, u kojoj je naglasio svoju viziju o pristupu internetu koji je fokusiran na ljude i zasnovan na ljudskim pravima, koji osnažuje korisnike interneta da ostvaruju svoja prava i slobode na internetu kao jedno načelo upravljanja internetom.

15. Vodič, koji je priložen uz ovu preporuku, nudi neke osnovne informacije o odabranim ljudskim pravima iz EKLJP i iz ostalih relevantnih standarda Saveta Evrope. On je usredsređen na konkretna prava i slobode i srodne standarde međunarodnog prava, naročito prava na slobodu izražavanja, sloboduokupljanja i udruživanja, prava na privatnosti zaštitu ličnih podataka,prava dece i prava na delotvoran pravni lek. Napisanje jezikom koji korisnicimogu lako da razumeju.Da bi taj tekst bio što je moguće jednostavniji, MSI-DUI je odlučio da se ne poziva na strogo pravni tekst o obavezamadržava članica iz međunarodnog prava, uključujući i sudsku praksu Suda.

16. Ljudska prava i osnovne slobode se garantuju u raznim instrumentima Saveta Evrope koji su merodavni i za oflajn i onlajn okruženja, stoga ne isključivo za internet. Ponajpre, ljudska prava i osnovne slobode sadržani su u EKLJP koje tumači Sud u svojoj sudskoj praksi. Jedan broj konvencija i ostalih neobavezujućih instrumenata Saveta Evrope nude dodatno objašnjenje i usmerenje za korisnike interneta. Da bi korisnici interneta razumeli svoja prava i slobode, MSI-DUI smatra da postoji potreba da se jednostavnim rečima objasne relevantni standardi međunarodnog prava Saveta Evrope i Ujedinjenih nacija.

Preambula

17. U preambuli se izlažu razlozi koji su naveli Komitet ministara da usvoji preporuku za svoje države članice. Premisa za te preporuke je da odgovornost da štite ljudska prava i osnovne slobode leži na državama članicama Saveta Evrope, u skladu sa EKLJP – na način na koji je tumači Sud. Ostali pravno obavezujući instrumenti Saveta Evrope su takođe relevantni, naročito Konvencija o kibernetičkom kriminalu (u daljem tekstu Budimpeštanska konvencija), Konvencija o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201, u daljem tekstu Lanzarot konvencija), i Konvencija o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka (ETS br. 108, u daljem tekstu Konvencija 108).

18. Ostali neobavezujući standardi, koje je usvojio Komitet ministara, pružaju smernice državama članicama o stvarima koje se tiču interneta, kao što su: Preporuka CM/Rec(2007)16 Komiteta ministara državama članicama o merama za promovisanje vrednosti interneta kao javnog servisa; Preporuka CM/Rec(2008)6 Komiteta ministara državama članicama o merama za unapređenje poštovanja slobode izražavanja i informisanja u vezi sa internet filerima; Preporuka CM/Rec(2010)13 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka u kontekstu profilisanja; Preporuka CM/Rec(2011)7 Komiteta ministara državama članicama o novom pojmu medija; Preporuka CM/Rec(2012)4 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti ljudskih prava u odnosu na društvene servise za umrežavanje; i Preporuka CM/Rec(2012)3 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti ljudskih prava u odnosu na alate za pretraživanje.

19. U drugom stavu preambule se navodi da obaveze država da poštuju, štite i promovišu ljudska prava zahtevaju nadzor nad privatnim kompanijama. Ova tvrdnja je izvedena iz člana 1 EKLJP prema kome će države svima u njihovoj nadležnosti osigurati prava i slobode koje su utvrđene u Konvenciji. Ovo obuhvata zaštitu od kršenja ljudskih prava od nedržavnih aktera i zahteva preduzimanje odgovarajućih koraka za sprečavanje, istragu, kažnjavanje i pravnu zaštitu od kršenja kroz delotvorno zakonodavstvo i mere. Sud je u svojim presudama potvrdio da države imaju pozitivne obaveze da štite osnovna prava i slobode pojedinaca na internetu, što se naročito odnosi na slobodu izražavanja[6], zaštitu dece i mladih[7], zaštitu morala i prava drugih, borbu protiv rasističkog ili ksenofobičnog javnog govora[8], i rešavanje diskriminacije i rasne mržnje[9]. Osim toga, Sud je zauzeo stav da su države odgovorne za neuspeh u zaštiti svojih građana od negativnih uticajana njihova prava i slobode,koji su rezultat delovanjaprivatnih kompanija.[10] Taj drugi stav takođe ponavlja načelo univerzalnosti i nedeljivosti ljudskih prava, koji se zasniva na Bečkoj deklaraciji koja je rezultat Samita šefova država i vlada država članica Saveta Evrope,održanog 9. oktobra1993. godine.

20. U trećem stavu preambule se ponovo potvrđuje vrednost interneta kao javnog servisa – javne usluge, kako je izloženo u relevantnoj Preporuci CM/Rec(2007)16[11] Komiteta ministara.9 Razmatrajući važnu ulogu koju internet igra u svakodnevnim aktivnostima korisnika i potrebu da se obezbedi zaštita njihovih ljudskih prava na internetu, u preporuci se naglašava da ljudi ne smeju da budu izloženi nezakonitim, nepotrebnim i nesrazmernim ometanjima u ostvarivanja svojih prava i sloboda.

21. U četvrtom stavu preambule se definiše krajnji cilj preporuke da jača razumevanje korisnika i promoviše delotvorno ostvarivanje ljudskih prava onlajn, uključujući i pristup delotvornim pravnim lekovima. Stoga je važno informisanje korisnika o rizicima po njihova osnovna prava i slobode i mogućnostima za pravnu zaštitu. Konstatacija koja se odnosi na mogućnosti koje pruža internet za transparentnost i odgovornost u javnim poslovima objašnjava jedan element logičke osnove preporuke, a to je osnaživanje pojedinaca i zajednica da učestvuju u demokratskom životu.

Operativni deo preporuke

22. U stavu 5. se navodi ključno načelo standarda Saveta Evrope koji se odnose na internet,a to je da osnovna prava i slobode podjednako važe za onlajn i oflajn okruženja[12]. Ovaj pristup je takođe potvrdioSavet za ljudska prava Ujedinjenih nacija u svojoj Rezolucijiiz 2012. o unapređenju, zaštiti i ostvarivanju ljudskih prava na internetu.Promovisanje primene Vodiča će ojačati zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa postojećim standardima ljudskihprava.

23. U tački 5.1. se preporučuje državamačlanicama da bi Vodič trebaloda promovišu ne samo javne vlasti, nego privatnisektor. Ovo bi moglo da obuhvata njegovo objavljivanje i diseminaciju u štampanimformatima ili adaptacije u elektronskim formatima. Relevantne javne vlasti bi takođe mogle da ga stave na raspolaganje na svojim veb-sajtovima. Privatni sektor bi mogao da se podstakneda uradi to isto.

24. U tački 5.2. se ponovo potvrđuje da ostvarivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda na internetu može da podleže ograničenjima koja slede legitimne ciljeve i koja su neophodna u jednom demokratskom društvu, kao što je utvrđeno u relevantnim članovima EKLJP. Da bi osigurao poštovanje ovih uslova, Komitet ministara je preporučio svojim državama članicama da procenjuju, redovno preispituju i, ako je potrebno, uklanjaju restrikcije u odnosu na ljudska prava i osnovne slobode na internetu.

25. U tački 5.3. države članice se pozivaju da jačaju svoje napore na garantovanju prava na delotvoran pravni lek, inter alia, obezbeđivanjem jače koordinacije i saradnje među postojećim relevantnim institucijama, pravnim licima (uključujući i regulatore za elektronske komunikacije) i zajednicama koje nude mehanizme pravne zaštite, kao u slučajevima obrade žalbi koje ulože korisnici interneta. U preporuci se takođe potvrđuje da postoji diverzitet mehanizama pravne zaštite koji su na raspolaganju u različitim državama članicama, kao što su organi vlasti za zaštitu podataka, ombdusmani, sudski postupci ili SOS telefoni. Države članice bi takođe mogle da urade reviziju postojećih mehanizama pravne zaštite u svojim jurisdikcijama i da sačine relevantne informacije u popisu mehanizama pravne zaštite koji je pristupačan za korisnike. Takve informacije bi mogle da se dostavljaju zajedno sa Vodičem, na primer u obliku priloga. To je jedna od daljih akcija koje mogu da se preduzmu posle usvajanja preporuke.

26. Po samoj svojoj prirodi, internet funkcioniše tako što šalje i prima zahteve za informacijama preko granica i stoga bez obzira na granice. Ovo znači da ljudska prava i osnovne slobode na internet u državama članicama mogu da budu izložene postupanju državnih ili nedržavnih aktera izvan granica SavetaEvrope; na primer, može da se ometa sloboda izražavanja i pristup informacijama, kao i privatnostu pogledu ličnih podataka. Stoga se u tački 5.4. preporučuje koordinacija između država članica Saveta Evrope i država koje nisu članiceSaveta Evrope, kao i nedržavnih aktera.

27. U tački 5.5. državama članicama preporučuje se da jačaju stvarni dijalog između privatnog sektora i relevantnih državnih organa vlasti, kao i civilnogdruštva u pogleduostvarivanja društvene odgovornosti ovih poslednjih. Temeljno načelo Vodećih načela o poslovanju i ljudskim pravima[13] jeste da privredna društva treba da poštuju ljudska prava, što znači da treba da izbegavaju kršenje ljudskihprava drugih i da reaguju u slučajevima kršenja ljudskih prava u koja su uključena.Transparentnost i odgovornost aktera privatnog sektora se naglašavakao važno sredstvo za demonstriranje njihove odgovornosti,kako se ona aktivnopromoviše i razglašava. Na primer, pružaociinternet usluga i pružaocipristupa sadržaju bi mogli da se pozivajuna Vodič u odredbamai uslovima korišćenjasvojih servisa.

28. U podstavu 5.6. se potvrđujeključni doprinos koji civilnodruštvo može da pruži u promovisanju Vodiča i njegovompoštovanju. Stoga se preporučuje da države članice podstiču organizacije i aktiviste civilnog društva da pomažu u diseminaciji i primeni Vodiča i da se oslanjajuna njega kada zagovaraju primenu standardaljudskih prava i njihovo poštovanje.

Prilog Preporuke CM/Rec(2014)6

Vodič o ljudskim pravima za korisnike interneta

Uvod

29. Vodič se direktno obraća korisniku. On je alat za korisnika interneta, koji je bilo koji pojedinac koji nema specijalizovano znanje o internetu, zasnovano na obrazovanju ili obuci. Vodič je posebno usmeren na sposobnost korisnika da upravljaju svojim aktivnostima na internetu (na primer, svojim identitetom, svojim ličnim podacima). Oni treba da budu potpuno informisani o različitim izborima koje prave na internetu, koji mogu da ugroze njihova prava i slobode i o posledicama davanja svoje saglasnosti za takve izbore. Oni bi trebalo da razumeju ograničenja svojih prava. Trebalo bi da znaju koji su im mehanizmi pravne zaštite na raspolaganju.

30. Vodič se zasniva na EKLJP i relevantnoj sudskoj praksi Suda. On takođe crpi iz drugih pravno obavezujućih instrumenata Saveta Evrope. Takođe se oslanja na ostale instrumente, naročito određene deklaracije i preporuke Komiteta ministara. Vodič ne dovodi u pitanje primenjivost postojećih standarda ljudskih prava na osnovu kojih je razrađen. Prava i slobode u Vodiču su primenjivi u skladu sa pravnim instrumentima na osnovu kojih su razrađeni. Vodič se poziva na postojeće standarde ljudskih prava i relevantne mehanizme za njihovo sprovođenje, i ne utvrđuje nova prava i slobode. Vodič nije ni potpuno ni propisano objašnjenje standarda ljudskih prava. Na primer, dalja pojašnjenja o mogućim ograničavanjima i ometanjima ljudskih prava i smernice za pomaganje korisnicima da rešavaju nasilje i zloupotrebu na internetu mogli bi da zaslužedodatnu pažnju, kako bi se pomoglokorisnicima da razumeju svoja prava i da zaštite sebe i ostale. Međutim, Vodič ostaje otvoren za ažuriranje kako bi išao u korak sa novim standardima Saveta Evrope i sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava kako se tehnologija razvija.

Pristup i nediskriminacija

31. Vodič naglašava načela i aspekteza koje se smatra da su suštinskipovezani i generalnoprimenjivi na sva ljudska prava i osnovne slobode koje su u njemu sadržane,uključujući i pristup internetui načelo nediskriminacije.

32. Iako pristup internetu još uvek nije formalno priznat kao neko ljudsko pravo (uzimajući u obzir razlike u nacionalnim kontekstima, uključujući i domaće pravo i politiku),on se smatra uslovom i sredstvom za ostvarivanje slobode izražavanja i ostalihprava i sloboda.[14]Sledstveno tome,isključivanje nekog korisnika sa internetamoglo bi negativno da utiče na ostvarivanje njegovihprava i sloboda i moglo bi čak da dovede do ograničavanja prava na sloboduizražavanja, uključujući i pravo da prima i saopštavainformacije. Sud je naveo da je internet danas postao jedno od glavnihsredstava za ostvarivanje prava pojedinaca na slobodu izražavanja i informisanja. Sloboda izražavanja se odnosi ne samo na sadržaj informacija, nego i na sredstva za njihovo širenje,jer bi, u tom smislu, svako nametnutoograničenje ometalopravo na prijem i saopštavanje informacija. Takva ometanja mogu da budu prihvatljiva samo ukolikoispunjavaju uslovenavedene u članu10, stavu 2. EKLJP kako ga tumači Sud.[15] Jedna mera koja neminovno ima uticaj na mogućnostpojedinaca da pristupaju internetu jeste odgovornost države po članu 10.[16]

33. Na osnovu ovakvog pristupa, u Vodiču se navodi da korisnici internetane bi trebalo da se isključuju protiv njihove volje, izuzev kada to odluči neki sud. Međutim,ovo ne bi trebalo da se razume kao prejudiciranje legitimnih mera isključivanja, na primer, u kontekstu obaveza koje proističu iz ugovornihobaveza. Potrošači interneta koji ne plaćaju za svoju uslugu mogu da se isključesa interneta. Međutim,to bi trebalo da bude mera u poslednjoj instanci. Osim toga, roditelji mogu deci da uskrate pristup internetu sa ciljem njihovekontrole, zavisno od starosti i zrelostidatog deteta.

34. Korisnici internetabi trebalo da imaju delotvorne pravne lekove protivmera isključenja sa interneta kada to nije odlučioneki sud. Ovo uključujeda provajderi internet usluga informišu svoje korisnike o osnovama i pravnoj osnovi za tu meru isključenja i postupke za stavljanjeprigovora na to i zahtevanja ponovnoguspostavljanja punog pristupa internetu. Takvi zahtevibi trebalo da se rešavaju u razumnim vremenskim okvirima. Osim toga, svaki korisnikinterneta, u ostvarivanju svog prava na pravično suđenje,trebalo bi da može da zahteva preispitivanje te mere isključenja od nadležnog upravnogi/ili sudskog organa.Ovi aspekti pravičnogpostupka su rezimirani u poslednjem odeljku Vodiča, koji nosi naslov „Delotvorni pravni lekovi".

35. Pozitivno delovanjeili mere koje preduzimaju državni organi kako bi osiguralida svako bude povezansa internetom jeste još jedna dimenzija pitanja pristupainternetu. Komitetministara Saveta Evrope je preporučio svojim državama članicamada promovišu vrednost interneta kao javnogservisa.[17] Ovo se tumači kao „značajno oslanjanje ljudi na internet kao bitanalat za njihove svakodnevne aktivnosti (komunikaciju, informisanje, znanje, komercijalnetransakcije) i legitimnoočekivanje koje

proizilazi iz toga da se internetuslugama može pristupiti i da budu (finansijski) dostupne, bezbedne, pouzdane i kontinuirane." U ovom odeljku se korisnik informiše o tome da bi ona/on trebaloda ima pristup internetu koji mu je pristupačan i koji nije diskriminatorski.

36. Pravo na pristup sadržaju sa interneta povezano je sa pravom na prijem i saopštavanje informacija na internetu, kako je navedeno u članu 10 EKLJP.[18] Komitet ministara Saveta Evrope je potvrdio da svaki korisnik internetatreba da ima najvećimogući pristupsadržaju zasnovanom na internetu,aplikacijama i uslugamapo svom izboru, bilo da se oni nude besplatnoili ne, korišćenjem odgovarajućih uređaja po svom izboru. Ovo je opšte načelo, koje se obično naziva 'mrežna neutralnost', koje treba da se primenjuje bez obzira na infrastrukturu ili mrežu koja se koristiza pristup internetu.[19]

37. Javne vlasti treba da ulože razumne napore kako bi olakšalepristup internetuza specifične kategorijepojedinaca, kao što su oni koji žive u udaljenimpodručjima i osobe sa invaliditetom. Ovo je zasnovano na načelu univerzalnog servisa zajednicekoji je izloženu Preporuci br. R(99)14Komiteta ministara, koja se tiče novih komunikacionih i informacionih usluga.[20] Tu se naglašava da pojedincikoji žive u ruralnim ili geografski udaljenim područjimaili oni sa niskim prihodima ili posebnim potrebama ili invaliditetom mogu da očekuju posebne mere od javnih vlasti u vezi sa svojim pristupom internetu.

38. Očekivanja ljudi sa invaliditetom da imaju jednak i nediskriminatorski pristupinternetu, koji uživaju ostali korisniciinterneta, izveden je iz instrumenata Saveta Evrope koji preporučuju državama članicama da preduzimaju mere kojima se podstiče obezbeđivanje adekvatnih mogućnosti za pristup korisnika sa invaliditetom internetui informacionim i komunikacionim tehnologijama.[21] Države članice treba da promovišu pristupačan pristup imajući u vidu važnost projektovanja, potrebu za podizanjesvesti među ovim licimai grupama, adekvatnost i privlačnost pristupa internetu i servisima, kao i njihovu prilagodljivost i kompatibilnost.[22]

39. Načelo nediskriminacije treba da se primenjujena interakcije korisnika sa javnim vlastima, pružaocima internet usluga, pružaocima pristupa sadržaju i ostalim kompanijama, korisnicima, ili drugim grupamakorisnika. Četvrti stav predstavlja parafrazu člana 14 EKLJP i člana 1 Protokola 12 uz EKLJP, koji se odnose na zabranu diskriminacije.

Sloboda izražavanja i informisanja

40. Ovaj odeljak se odnosi na pravo na sloboduizražavanja, kako je sadržano u članu 10. EKLJP. Sud je u svojoj sudskoj praksipotvrdio da je član 10 potpunoprimenljiv na internet.[23] Pravo na sloboduizražavanja obuhvata pravo na slobodno izražavanje mišljenja, gledišta,ideja i na traženje, primanje i saopštavanje informacija bez obzira na granice. Korisnici interneta treba da budu slobodni da izražavaju svoja politička uverenja,kao i svoja verska i neverska gledišta. Ovo poslednjese odnosi na ostvarivanje prava na slobodumisli, savesti i veroispovesti, kako se navode u članu 9 EKLJP. Sloboda izražavanja se odnosi ne samo na „informacije" ili „ideje"koje se povoljno prihvataju ili smatrajuza neškodljive ili kao nešto što vas ostavlja ravnodušnim, nego i na one koje vređaju,šokiraju ili uznemiruju.[24]

41. Ostvarivanje prava na sloboduizražavanja korisnikainterneta mora da bude uravnoteženo sa pravom na zaštitu ugleda. U jednom broju predmeta,Sud je zauzeo stav da je to pravo zaštićenočlanom 8 EKLJP, koji se odnosi na poštovanje privatnog života.[25] Sud je utvrdio, kao stvar principa,da prava garantovana članovima 8 i 10 zaslužuju jednako poštovanje. On smatra da, kada se pravo na slobodu izražavanja balansira sa pravom na poštovanjeprivatnog života, relevantni kriterijumi za pronalaženje balansa obuhvataju sledeće elemente: doprinos nekoj debati od opšteg interesa, koliko je poznato lice koje je u pitanju,predmet prijave, prethodno ponašanje lica u pitanju,metod pribavljanja

informacija i njihova verodostojnost, sadržaj, forma i posledice objavljivanja, te težina izrečene kazne.[26] Stoga se u Vodiču navodi da bi korisnik interneta trebalo da ima dužno poštovanje prema ugledu drugih,uključujući i njihovo pravo na privatnost.

42. Postoji izražavanje koje ne uživa zaštitu po članu 10 EKLJP, kao što je govor mržnje. Sud je utvrdio da se određene forme izražavanja, koje prerastaju u govor mržnje ili koje negiraju osnovne vrednostiEKLJP, isključuju iz zaštite koje pruža član 10 EKLJP.[27] U vezi s tim, Sud primenjuje član 17 EKLJP. Iako ne postoji univerzalno prihvatljiva definicija govora mržnje, Komitet ministara Saveta Evrope je naveo da će se termin „govor mržnje" tumačiti tako da obuhvatasve oblike izražavanja koji šire, podstiču,promovišu ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje na osnovu netolerancije, uključujući i: netoleranciju izraženu kroz agresivni nacionalizam i etnocentrizam, diskriminaciju i neprijateljstvo prema manjinama, migrantima i ljudima imigrantskog porekla.[28]Stav 2 ovog odeljkao slobodi izražavanja pruža koncizne informacije koje su formulisane jednostavnim jezikom za datog korisnika u pogledu stava da se govor mržnje ne obrađuje po članu 10 EKLJP. Ovaj stav ne nastoji da objasniu pravnim smislu različite načinena koje bi se član 10 i član 17 EKLJP eventualno mogli primeniti na govor mržnje. Imajući u vidu pravnu priroduove distinkcije, smatralo se da su informacije o ovom stavu prikladnije za obrazloženje.

43. Korisnici imaju pravo da primaju i saopštavaju informacije na internetu,naročito da kreiraju, ponovo koriste i distribuiraju sadržajkoristeći internet. Sud je ispitao odnos između zaštite intelektualne svojine i slobode izražavanja u odnosu na krivične predmetesa osuđujućim presudama za kršenjaautorskih prava. Sud je smatrao da osuđujućepresude za ometanja prava na sloboduizražavanja koja, da bi bila opravdana, moraju da budu propisana zakoom, sledelegitimni cilj zaštite pravadrugih, i da se smatrajuneophodnim u jednom demokratskom društvu.[29] Zajedničko korišćenje ili dozvoljavanje drugima da zajednički koriste podatke na internetu, čak i materijalzaštićen autorskimpravom i u svrhe sticanja profita, obuhvaćeno je pravom na primanje i saopštavanje informacija, kako je utvrđeno u članu 10 EKLJP.[30] Ovo je pravo koje nije apsolutnoi stoga postojipotreba da se odmeri,s jedne strane,interes za zajedničko korišćenje informacija sa interesomda se zaštite prava nosilacaautorskih prava, s druge strane. Sud je naglasio da intelektualna svojina ima koristi od zaštite koju pruža član 1 Protokola uz EKLJP. Stoga je to pitanje balansiranja dva konkurentna interesa koja su oba zaštićenaEKLJP.

44. Preporuka Komiteta ministarasvojim državama članicamada promovišu vrednost interneta kao javnog servisa sadrži konkretnesmernice o merama i strategijama u pogleduslobode komuniciranja i kreiranja na internetu bez obzira na granice.Naročito, treba da se preduzmumere da se olakšaju,ako je prikladno, „ponovna korišćenja" sadržaja sa interneta, što znači korišćenje postojećih resursa digitalnog sadržaja za kreiranjebudućeg sadržaja ili usluga izvedenih na način koji je kompatibilan sa poštovanjem prava intelektualne svojine.[31]

45. U stavu 4 se daje opšti pregledzahteva koje ograničavanja prava na slobodu izražavanja treba da zadovolje.Države članice imaju primarnudužnost, shodno članu 10 EKLJP, da ne ometaju saopštavanje informacija između pojedinaca, bilo da su u pitanju pravna ili fizička lica.Sud je potvrdio da delotvornoostvarivanje prava na slobodu izražavanja takođe može da zahteva pozitivne mere zaštite, čak i u sferi odnosa između pojedinaca. Odgovornost države može da bude rezultat propusta da donese odgovarajuće domaće zakonodavstvo.[32] Takođe, može da se utvrdi kršenje EKLJP kada tumačenjenekog pravnog akta od nekognacionalnog suda,bilo da je u pitanju privatni ugovor, javni dokument, zakonska odredba ili administrativna praksa, izgledanerazumno, arbitrarno, diskriminatorski ili, šire, nekonzistentno sa temeljnimnačelima EKLJP.[33]

46. Sloboda izražavanja nije apsolutno pravo i može da se ograniči.Ometanja slobode izražavanja moraju da se posmatraju kao bilo koji oblik ograničenja koji dolazi od bilo kog organa vlasti koji izvršava javna ovlašćenja i dužnosti ili deluje u javnoj službi,kao što su sudovi, tužilaštva, policija, bilo

koje policijsko-bezbednosno telo, obaveštajne službe, centralna ili lokalna veća, državne uprave, tela armije koja donose odlukei javne profesionalne strukture.

47. U skladu sa članom 10, stavom 2, EKLJP, svako ometanje mora da bude propisano zakonom.To znači da taj zakon mora da bude dostupan, jasan i dovoljno precizanda omogući pojedincima da regulišu svoje ponašanje. Taj zakontreba da obezbedi dovoljnozaštite od pretećih restriktivnih mera,uključujući i delotvornu kontrolu od nekog suda ili drugog nezavisnog upravno-sudskog tela.[34] Ometanje takođe mora da sledi neki legitimnicilj u interesima nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, za sprečavanje nereda ili kriminala, za zaštitu zdravlja ili morala, za zaštitu reputacije ili prava drugih,za sprečavanje odavanja informacija primljenih u poverenju, ili za održavanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva. Ova lista je iscrpna,pa ipak njeno tumačenjei obuhvat evoluiraju sa sudskom praksom Suda. Ometanje takođe mora da bude neophodnou jednom demokratskom društvu, što znači da treba da se dokaže da za njim postoji neka hitna društvena potreba,da ono sledi neki legitimni cilj i da je to najmanje restriktivno sredstvo za postizanje tog cilja.[35] Ovi zahtevisu rezimirani jezikom koji je pristupačan za datog korisnika,tj. sva ograničavanja slobode izražavanja ne smeju da budu arbitrarna i moraju da slede neki legitimni cilj u skladu sa EKLJP, kao što je, između ostalog, zaštita nacionalne bezbednosti ili javnog reda, javnog zdravlja ili morala, i moraju da budu u skladu sa poštovanjem ljudskihprava.

48. Detaljnije informacije o garancijama koje treba da se pruže korisnicima interneta, kada postojeograničenja prava na slobodu izražavanja onlajn, sadržanesu u narednim stavovimaobrazloženja. Blokiranje i filtriranje su primeri takvih ograničenja koja mogu da prerastu u kršenja slobode izražavanja. Neka opšta načela u odnosu na blokiranjei filtriranje zasnovana su na sudskoj praksi Suda ili drugim relevantnim standardima koje je usvojio Komitet ministara.[36]

49. Mere opšteg blokiranja ili filtriranja širom države mogli bi da preduzmuorgani vlasti države samo ukolikose to filtriranje odnosi na specifičan sadržaj i koji može jasno da se identifikuje, na osnovu odluke nadležnognacionalnog organa vlasti o njegovojnenadležnosti, koju može da preispitaneki nezavisni i nepristrasni sud ili regulatorno telo u skladu sa zahtevima člana 6. EKLJP.[37] Državni organi treba da obezbede da se svi filteri procenjuju i pre i u toku njihove primene kako bi obezbedili da su njihovi efekti proporcionalni svrsi te restrikcije i stoga neophodniu jednom demokratskom društvu, kako bi se izbeglo neopravdano blokiranje sadržaja.[38]

50. Mere preduzete da se blokira konkretan sadržaj sa internetane smeju da budu arbitrarno korišćene kao sredstvoza opšte blokiranje informacija na internetu. One ne smeju da imaju neko kolateralno dejstvo koje će dovesti do toga da velike količine informacija budu nedostupne, čime se suštinskiograničavaju prava korisnikainterneta.[39] One treba da budu propisane zakonom. Treba dapostoji stroga kontrola obima blokiranja i delotvorno sudsko preispitivanje, kako bi se sprečilasvaka zloupotreba vlasti.[40] Sudskim preispitivanjem takve mere treba da se procenekonkurentni interesi koji su u pitanju,da se uspostavi ravnoteža između njih i utvrdi da li bi mogla da se preduzmeneka mera manje značajnog dometa za blokiranje pristupa konkretnom sadržaju sa interneta.[41] Zahtevi i načela koji su već pomenutine sprečavaju instalaciju filteraza zaštitu maloletnika na specifičnim mestima gde maloletnici pristupaju internetu, kao što su škole ili biblioteke.[42]

51. Filtriranje i deindeksacija sadržaja sa internetapomoću alata za pretraživanje, pretraživača povlači za sobom rizik da se prekrši sloboda izražavanja korisnika interneta. Pretraživači imaju sloboduda popisuju i indeksiraju informacije raspoložive na svetskojmreži (World Wide Web). One ne bi trebaloda budu obavezne da prate svoje mreže i serviseproaktivno, kako bi otkrile eventualno nezakoniti sadržaj i ne treba da obavljaju bilo kakvu *ex-ante*aktivnost filtriranja ili blokiranja, osim ukoliko to ne zahteva neka sudskaodluka ili neki nadležniorgan. Deindeksacija ili filtriranje specifičnih veb-lokacija na zahtevejavnih vlasti trebalo da bude transparentno, usko prilagođeno i redovno preispitivano da bi bilo usklađenosa zahtevima propisanog postupka.[43]

52. U ovom odeljku su takođe identifikovane neke odgarancija koje treba dati korisnicima internetakada se primenjuju ograničenja, što se naročito odnosi na informacije datom korisnikui mogućnosti da se ove restrikcije dovode u pitanje. Ovo je navedeno u preporuci Komiteta ministara Saveta Evrope o merama filtriranja i blokiranja.[44] Korisnicima interneta treba dati informacije o tome kada je filtriranje aktivirano, zašto je neka konkretna vrsta sadržaja filtrirana i da razumeju kako i prema kojim kriterijumima to filtriranje funkcioniše (na primer,crne liste, bele liste, blokiranje ključnih reči,rangiranje sadržaja, deindeksacija ili filtriranje konkretnih veb-lokacija ili sadržaja pomoćupretraživača). Njima bi trebalo dati koncizne informacije i smernice koje se odnose na manuelno zaobilaženje nekog aktivnog filtera, naime, koga da kontaktiraju kada izgleda da je sadržajneopravdano blokirani sredstva koja mogu da omoguće da se neki filter zaobiđe za neku konkretnuvrstu sadržaja ili veb-lokaciju. Korisnicima bi trebalo dati delotvorna i momentalno pristupačna sredstva zaštite i pravni lek, uključujući i suspenziju filtera,u slučajevima kada korisnici tvrde da je sadržaj neopravdano blokiran.

53. Moguće je da kompanije, uklone sadržaj koji su korisnici interneta kreirali i učinili dostupnim, na primer, na društvenim mrežama. Ove kompanije takođe mogu da deaktiviraju naloge korisnika (na primer, profil nekog korisnikaili prisustvo na društvenim mrežama) opravdavajući svoj postupak nepoštovanjem njihovih odredaba i uslova korišćenja date usluge. Takvi postupcibi mogli da predstavljaju ometanje prava na slobodu izražavanja i prava na prijemi saopštavanje informacija, osim ukoliko nisu ispunjeni uslovi člana 10, stava 2. EKLJP, kako ga tumači Sud.[45]

54. Prema Vodećim načelima o poslovanju i ljudskim pravimaUjedinjenih nacija (koji nisu obavezujući instrument), preduzeća imajuodgovornost da poštuju ljudska prava, što od njih zahteva da izbegavajuda budu uzrok ili da doprinose negativnim uticajima na ljudska prava i da obezbedeili sarađuju u sanaciji takvih uticaja. Dužnost da štiti i da obezbedi pristup delotvornom pravnom leku je u suštininametnuta državama. Ovo se ponavljau stavu 5. odeljkao slobodi izražavanja. Korporativna društvenaodgovornost pružalaca onlajn servisa obuhvata preuzetuobavezu borbe protiv govora mržnje i drugog sadržaja koji podstiče nasilje ili diskriminaciju. Provajderi onlajn usluga treba da budu pažljivi premakorišćenju i uredničkim odgovorima na, izražavanja motivisana rasističkim, ksenofobičnim, antisemitskim, mizoginim, seksističkim (uključujući i u odnosu na ljudeiz LGBT populacije) ili druge predrasude.[46] Ovi provajderi bi takođe trebalo da budu spremni da pomognukorisnicima interneta da prijavesadržaj ili izražavanje gledišta i/ili ponašanjakoja se mogu smatrati nezakonitim.[47]

55. Vodič upozorava korisnike interneta da pružaoci onlajn usluga,koji pružaju uslugu *hostinga*za sadržajekoje kreiraju korisnici, imaju pravo da donose različite nivoe uredničkih odluka o tom sadržaju na svojim servisima.[48] Ne dovodeći u pitanje njihovu uredničku slobodu, oni bi trebalo da obezbede da se ne krši pravo korisnikainterneta da traže, primajui saopštavaju informacije u skladu sa članom 10 EKLJP.[49] To znači da svaka restrikcija na sadržaj koji kreiraju korisnici treba da bude konkretna, opravdana za svrhu u koju se ograničava i saopštenakorisniku internetana koga se odnosi.

56. Dati korisnik internetatreba da bude u stanju da donese informisanu odluku o tome da li da koristionlajn servis, uslugu ili ne. U praksi, dati korisnikinterneta bi trebalo da bude potpuno informisan o svim predviđenim merama za uklanjanje sadržajakoji je on kreirao ili za deaktiviranje njegovog naloga pre nego što se one preduzmu.[50] Korisnicima interneta takođe treba pružiti pristupačne (najeziku koji korisnik razume), jasne i precizneinformacije o činjenicama i osnovamaza preduzimanje mera za uklanjanjesadržaja i deaktivaciju naloga. To se odnosii na informacije o zakonskimodredbama na kojima se te mere zasnivajui druge elementekoji se koristeza procenu proporcionalnosti i legitimnosti cilja kojem se teži. Njima takođe treba da bude omogućeno da zahtevaju preispitivanje uklanjanja sadržaja i/ili deaktivacije naloga, u razumnomroku i zavisno od mogućnosti žalbe protiv odluke nekom nadležnomupravnom i/ili sudskom organu.

57. Deo koji se tiče pitanja anonimnosti zasniva se na praksi Suda, Budimpeštanskoj konvenciji i ostaliminstrumentima Komitetaministara. Sud je razmatraopitanje poverljivosti internetkomunikacija u predmetukoji se odnosi na propust države članice Saveta Evrope da primora jednog provajdera internetusluga da otkrije identitet lica koje je postavilonepristojan oglas na jednuinternet stranicuza sklapanje poznanstava, koji se odnosio na maloletnika. Sud je zauzeo stav da, iako su sloboda izražavanja i poverljivost komunikacija primarnapitanja, i korisnici telekomunikacija i internetusluga moraju da imaju garanciju da će se poštovatinjihova privatnost i sloboda izražavanja, takve garancijene mogu da budu apsolutne i moraju da popuste pred, u nekim slučajevima, drugim legitimnim imperativima, kao što je sprečavanje nereda ili kriminala ili zaštita prava i sloboda drugih. Država ima pozitivnuobavezu da obezbedi okvir u kojem će ti interesi biti uravnoteženi.[51]

58. Budimpeštanska konvencijane kriminalizuje korišćenjekompjuterske tehnologije u svrhe anonimne komunikacije. Prema Obrazloženju za njeno donošenje, „modifikovanje saobraćajnih podataka u svrhu olakšavanja anonimnih komunikacija (npr. aktivnosti anonimnihsistema za prosleđivanje elektronske pošte) ili modifikovanje podataka u svrhe bezbednihkomunikacija (npr. šifrovanje) treba u principuda se smatraju legitimnom zaštitom privatnosti, te stoga treba smatrati da se preduzimaju s pravom. Međutim, Strane [potpisnice Budimpeštanske Konvencije] mogu da požele da kriminalizuju određene zloupotrebe koje se odnose na anonimne komunikacije, kao što je slučaj kada se menjaju informacije o adresi pošiljaoca i drugi podaci kako bi se sakrio identitet izvršioca nekog krivičnog dela."[52]

59. Komitet ministara Saveta Evrope je potvrdio načelo anonimnosti u svojoj Deklaraciji o slobodi komuniciranja na internetu.[53] Shodnotome, kako bi se obezbedila zaštita od onlajn nadzora i da bi se jačala slobodaizražavanja, države članiceSaveta Evrope treba da poštujuvolju korisnika interneta da ne otkrivaju njihov identitet. Međutim, poštovanje anonimnosti ne sprečava države članice da preduzimaju mere kako bi ušle utrag onima koji su odgovorni za krivična dela, u skladu sa nacionalnim zakonom, EKLJP i ostalimmeđunarodnim sporazumima iz oblasti pravosuđa i policije.

Okupljanje, udruživanje i učešće

60. Pravo na slobodu okupljanja i udruživanja sadržano je u članu 11 EKLJP. Ono se takođe odnosi na načela koja je utvrdio Sud u pogledu zaštitepolitičkog govora, naročito u stavu da postoji mali obuhvatza ograničavanje političkog govora ili debata o pitanjimaod javnog interesau članu 10 stavu 2 EKLJP.[54]

61. Dati korisnik ima pravo da se mirno okuplja i udružuje sa drugima koristeći internet.Ovo obuhvata formiranje, pridruživanje, mobilisanje i učestvovanje u društvenim grupama i skupovima, kao i u sindikatima koji koriste alate zasnovane na internetu. Ovo takođe obuhvata,na primer, potpisivanje neke peticije za učešće u nekoj kampanjiili druge oblike građanskog delovanja. Dati korisnik treba da ima slobodu da bira te alate za ostvarivanje prava, kao što su veb-stranice, aplikacije ili drugi servisi.Ostvarivanje ovog pravanije uslovljeno bilo kakvim zvaničnim priznanjem društvenih grupa i skupova od javnih vlasti.

62. Pravo na protest podjednako se primenjuje onlajn i oflajn. Protestikoji imaju posledice po širu javnost,kao što je remećenjeili blokiranje pristupa prostorijama, potpadaju pod ograničenja ostvarivanja slobode okupljanja u skladu sa članom 11 EKLJP. Međutim, ovo ne mora uvek da bude slučaj, na primer,kada je takvo delovanjerazlog za poremećajonlajn servisa, kao što je neovlašćen pristupnekoj konkretnoj veb-stranici ili ograničenom onlajn prostoru, ili korišćenje digitalnog sadržaja bez odobrenja. Na kraju, važno je da se korisnikupozna s tim da sloboda i poslediceonlajn protesta, koji izaziva poremećaj, ne moraju da budu tako slobodno prihvaćeni.

63. Internet je postao alat za građane da aktivno učestvujuu izgradnji i jačanju demokratskih društava. Komitetministara je preporučio da njegovedržave članice treba da razradei primene strategije za e-demokratiju, e-participaciju i e-vladu koristeći informacione i komunikacione tehnologije (IKT) u demokratskim procesimai debatama, kako u odnosima između javnih vlasti i civilnogdruštva, tako i u pružanju javnih usluga.[55]

64. Ovo obuhvata sloboduučešća u lokalnim,nacionalnim i globalnim javnim raspravama o politici,u zakonodavnim inicijativama, kao i u kontroliprocesa odlučivanja, uključujući i pravo na potpisivanje peticija korišćenjem IKT tamo gde postoje. Ovo je zasnovano na preporukama Komiteta ministarasvojim državama članicamada podstiču građane da koriste IKT (uključujući i onlajn forume, blogove političkoćaskanje, instant poruke i druge oblike komunikacije između građana)da bi učestvovali u demokratskim raspravama, e-aktivizmu i e-kampanja, da bi iznosili svoje brige, ideje i inicijative, promovisali dijalog i raspravu sa predstavnicima i vladom, i da bi kontrolisali zvaničnike i političare u stvarimaod javnog interesa.

Privatnost i zaštita podataka

65. Pravo na poštovanje porodičnogi privatnog života sadržano je u članu 8 EKLJP. Ovo pravo se dalje tumači sudskom praksom Suda i dopunjuje i osnažuje Konvencijom 108 Saveta Evrope.

66. Privatni život je pojam na koji se ne može primenitisveobuhvatna definicija. Sud naglašavada član 8 obuhvata široku lepezu interesa: privatani porodični život, dom i korespondenciju, uključujući i poštu, telefonskekomunikacije[56] i elektronsku poštu na radnom mestu. Privatni život se odnosi na pravo neke osobe na sliku o sebi[57], na primer putem fotografija i video-klipova. On se takođe tiče ličnog identiteta i ličnog razvoja, prava na uspostavljanje i razvijanje odnosa sa drugim ljudskimbićima, kao i na aktivnosti profesionalne ili poslovneprirode.[58]

67. Mnoge aktivnosti korisnika će biti podvrgnute nekom obliku automatske obrade ličnih podataka;na primer, prilikomkorišćenja pretraživača, elektronske poštu, instantporuka, protokola za prenosglasa putem interneta, društvenih mreža i alata za pretraživanje kao i za usluge čuvanja podataka *(cloud data storage)*. Konvencija 108 obuhvata sve radne procese koji se odvijajuna internetu, kao što su prikupljanje, čuvanje, menjanje, brisanje i vraćanje iz memorijeili slanje ličnih podataka.[59]

68. Postoje načela i pravilakoja bi javne vlasti i privatne kompanije koje se bave obradom ličnih podataka trebaloda poštuju. Neophodno je da korisnikbude svestan i da razume koji se njegovi podaci i na koji način obrađujui da li se s tim u vezi može pokrenuti postupak, na primer da se zahteva ispravka ili brisanjepodataka. U skladu sa Konvencijom 108, lični podaci se moraju pribavljati i obrađivati pravičnoi zakonito i skladištiti u konkretne i legitimne svrhe. Oni moraju biti odgovarajući, relevantni i ne smeju biti preterani s obzirom na svrhu zbog koje se čuvaju, tačni i, kada je potrebno, ažurirani,čuvani na način koji dozvoljavaidentifikaciju lica čiji se lični podaci obrađujui ne duže od roka koji se zahteva u svrhu zbog koje se ovi podaci skladište.[60]

69. Naglasak se stavlja na dva konkretna načelaobrade ličnih podataka: zakonitost obrade i saglasnost korisnika. Korisnik mora biti obavešten da se podacimogu obrađivati samo kada je to utvrđenozakonom i kada je korisnik dao saglasnost, na primer na uslove i odredbeza korišćenje internetservisa/usluge.

70. Trenutno su u toku diskusijeo unošenju u Konvenciju 108[61]slobodne, konkretne, informisane i izričite (nedvosmislene) saglasnosti pojedinca za obradu ličnih podataka na internetu. Informisana saglasnost se pominje u Preporuci CM/Rec(2012)4 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti ljudskih prava u pogledu servisa društvenog umrežavanja. Posebno bi društvene mreže trebalo da obezbede informisanu saglasnost svojih korisnika pre širenja ili deljenja njihovih ličnih podataka sa drugim kategorijama ljudi ili kompanijama ili korišćenjana načine koji su različitiod onih koji su neophodni u konkretnesvrhe zbog kojih su prvobitno prikupljeni. U svrhu obezbeđenja saglasnosti

korisnika, oni bi trebalo da budu u stanju da „unesu opciju" koja omogućava širi pristup njihovimličnim podacima trećim licima (na primer,kada se koriste aplikacije treće strane na društvenoj mreži). Isto tako, korisnici bi trebaloda imaju mogućnosti da povuku saglasnost.

71. Važno je obratitipažnju na Preporuku CM/Rec(2010)13 Komitetaministara državamačlanicama o zaštiti pojedinaca u odnosu na automatsku obradu ličnihpodataka u kontekstu određivanja profilaosobe. Pod ovim se podrazumevaju tehnikeautomatske obrade podatakakoje se sastoje od primene profila na nekog pojedincakako bi se donosile odluke u vezi sa korisnicima, radi analize i prognoziranja njihovihličnih preferenci, ponašanja i stavova. Na primer, lični podaci nekog korisnikainterneta mogu se prikupljati i obrađivati u kontekstu korisnikove interakcije sa nekominternet stranicom ili aplikacijom ili u kontekstuaktivnosti pretraživanja interneta tokom vremenai na različitim sajtovima(na primer, prikupljanjem informacija o posećenim stranicama i sadržaju, vremenuposeta, šta je pretraživano, na čemu se pretraživanje zaustavilo). „Kolačići" su jedan od načina koji se koristeradi praćenja korisnikovih aktivnosti pretraživanja; ovo se radi tako što se u opremu korisnika pohranjuju informacije radi kasnijihpozivanja iz memorije. Preporuka predviđa pravo korisnikainterneta da se saglasesa korišćenjem ličnih podatakau svrhu profilisanja i pravo da se takva saglasnost povuče.[62]

72. Prava korisnika interneta na informisanje o obradi njihovihličnih podataka pominjuse u različitim instrumentima Saveta Evrope.U Konvenciji 108 predviđeno jeda bi subjektu podataka trebalo omogućiti da utvrdi da li postoji fizičko ili pravno lice koje obrađuje njegove lične podatke, glavnu svrhu obrade, identitet i prebivalište ili glavno poslovnosedište entiteta koji vrši automatsku obradu i da u razumnom roku i bez preteranogkašnjenja ili troškova dobije potvrdu da li se njegovi lični podaci čuvaju, kao i obaveštenje subjektu takvih podataka u shvatljivom obliku.[63]

73. Informacije korisnicima se takođe pominju u Preporuci CM/Rec(2012)4 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti ljudskih prava u pogledu servisaza društveno umrežavanje. Korisnici internetana društvenim mrežama bi trebalo da budu informisani na jasan i razumljiv način o svakoj promeni provajderovih uslova za pružanje usluga i o uslovima korišćenja. Ovo takođe obuhvata i druge radnje,kao što su instalacija aplikacija treće strane koje nose rizik po privatnostkorisnika; zakon koji se primenjuje na realizaciju servisa za društvenoumrežavanje i s tim u vezi obradu njihovih ličnih podataka;posledice otvorenogpristupa (vremenski i geografski) njihovim profilimai komunikacijama, a posebnoobjašnjenje razlikaizmeđu privatne i javne komunikacije i posledice stavljanja informacija na uvid javnosti,uključujući i neograničeni pristup i prikupljanje podataka od trećih strana i potrebu da se prethodno pribavi saglasnostdrugih ljudi pre nego što se objave njihovi lični podaci, uključujući audio i video sadržaj,u slučajevima kada su proširilipristup van ugovora koje su sami odabrali. Korisniciinterneta bi takođe trebaloda dobiju konkretne informacije koje se tiču suštineobrade ličnih podataka koji se koriste za dodeljivanje profila korisniku i svrhama određivanja profila osobe.

74. Korisnicima internetabi trebalo omogućitida vrše kontrolu nad svojim ličnim podacima kao što je razrađenou Konvenciji 108, što znači pravo na dobijanjeispravke ili brisanjepodataka koji su obrađivani suprotno zakonu i pravo na pravno sredstvoukoliko nije udovoljeno zahtevuza potvrdu ili, već prema slučaju,komunikaciju, ispravku ili brisanjekako je već pomenuto.[64]

75. Preporuka Komiteta ministara CM/Rec(2012)3 državama članicama o zaštiti ljudskihprava u pogledu alata za pretraživanje, pretraživača odnosi se na brojne mere koje provajderi mogu da primene da zaštite privatnost svojih korisnika. Ovo obuhvata zaštituličnih podataka od nezakonitog pristupatrećih strana i šeme notifikacije o kršenju(privatnosti) podataka. Mere bi takođe trebaloda obuhvate šifrovanje „s kraja na kraj" komunikacije između korisnika i provajdera mašine za pretraživanje. Ukrštanje podudarnosti podataka koji potičuod različitih servisa/platformi koje pripadaju provajderu mašineza pretraživanje mogu se vršiti samo ukolikoje korisnik dao nedvosmislenu

saglasnost za taj konkretanservis. Korisnici bi trebalo da imaju mogućnostda pristupaju, ispravljaju i brišu svoje podatkekoji se prikupljaju tokom korišćenja ovih servisa, uključujući bilo koji profil koji je kreiran, na primer, u svrhe direktnogmarketinga.[65]

76. Društvene mreže bi takođe trebalo da pomognu korisnicima u upravljanju i zaštiti njihovih podatakaposebno pomoću:

- *podrazumevanih parametara o privatnosti koji su laki za korišćenje,* radi ograničenja pristupa kontaktima koje je utvrdioi odabrao korisnik.Ovo uključuje podešavanje parametara privatnosti i biranjenivoa javnog pristupa njihovim podacima;
- *povećane zaštite osetljivih podataka,* kao što su biometrijski podaci, ili pristup na osnovu prepoznavanja lica, koji ne bi trebalo da se aktivira pomoću podrazumevane (default) vrednosti;
- *obezbeđivanja podataka protiv nezakonitog pristupa ličnim podacima korisnika,* od trećih strana, uključujući i šifrovanje„s kraja na kraj" između korisnika i društvenih mreža. Korisnici bi trebalo da budu obavešteni o kršenjubezbednosti njihovihličnih podatakakako bi mogli da preduzmu preventivne mere kao što je promena šifara i da budu na oprezu u vezi sa svojim finansijskim transakcijama (na primer, kada društvenemreže poseduju podatke o banci ili kreditnoj kartici);
- *privatnosti ugrađene u projekat,*što znači rešavanje potreba zaštite podataka u fazi stvaranja njihovih servisa ili proizvodai stalna procena uticaja koji izmene postojećih servisa imaju na privatnost;
- *zaštite onih koji nisu korisnici društvenih mreža* uzdržavanjem od prikupljanja i obrade njihovih ličnih podataka, na primer, adresa elektronske pošte i biometrijskih podataka. Korisnike bi trebalo obavestiti o obavezamakoje imaju prema drugim pojedincima i posebno da se pri objavljivanju ličnih podatakavezanih za druge ljude moraju poštovati prava tih pojedinaca.[66]

77. Pre zatvaranja korisničkog naloga na društvenojmreži, korisnik bi trebalo da bude u mogućnosti da lako i slobodno prebaci svoje podatke na drugi servis ili uređaj,u formatu koji je upotrebljiv. Nakon zatvaranja, svi podaci od korisnika i o njemu trebalobi trajno da budu uklonjeni sa medijumaza skladištenje servisa za društvenoumrežavanje. Osim toga, korisnicima interneta bi trebaloda bude omogućenoda vrše informisane izbore u vezi sa svojim onlajn identitetom, uključujući korišćenje pseudonima. U slučaju da servis za društveno umrežavanje zahteva registraciju pravog identiteta, objavljivanje pravog identiteta na internetutrebalo bi da bude neobavezno za korisnike. Ovo ne sprečavapolicijsko-bezbednosne organe da ostvare pristup pravom identitetu korisnika kada je to neophodno i pod uslovomda su primenjene odgovarajuće pravne mere zaštite koje garantuju poštovanje osnovnih prava i sloboda.

78. U kontekstu određivanja profila osobe, korisnikbi takođe trebalo da ima mogućnost da uloži prigovor na korišćenje njegovih ličnihpodataka u svrhu profilisanja i da prigovori na odluku koja je isključivodoneta na osnovu profilisanja, a koja ima pravno dejstvo po korisnikaili značajno utiče na korisnika, osim ako je ovo predviđeno zakonom koji propisuje mere za zaštitulegitimnih interesakorisnika, naročito dozvoljavajući korisnikuda iznese svoje gledište i osim ako je odluka doneta tokom realizacije ugovora i pod uslovomda su mere za zaštitulegitimnih interesakorisnika donete.[67]

79. Prava korisnika internetanisu apsolutna i zbog toga je u treći stav uneta reč „u principu". Odstupanja su dozvoljena kada je to predviđeno zakonom i predstavlja neophodnu meru u demokratskom društvu u interesu: (a) zaštitedržavne bezbednosti, javne bezbednosti, novčanih interesa države ili suzbijanja krivičnihdela; i (b) zaštite podatakakoji su predmet prava i sloboda drugih.Ograničenja u ostvarivanju predviđenih prava mogu biti utvrđena zakonom u pogledu automatizovanih datoteka sa ličnim podacimau statističke ili naučno-istraživačke svrhe kada očiglednone postoji rizik od kršenja privatnostisubjekata na koje se podaci odnose.[68]

80. Presretanje se odnosina slušanje, praćenje ili nadzorsadržaja komunikacija, obezbeđivanje sadržajapodataka pristupom i korišćenjem kompjuterskog sistema ili indirektno putem uređaja za elektronsko prisluškivanje ili praćenje. Presretanje može da uključujei snimanje.[69] Pravo na poštovanje poverljivosti korespondencije i komunikacija obuhvaćeno je članom 8 EKLJP, čijeje dalje tumačenje dao Sud. Konceptkorespondencije obuhvata poštu i telekomunikacije[70] kao i elektronsku poštu poslatuu radnom okruženju.[71] Očekuje se da će se tumačenje ovog koncepta dalje razvijati i pratiti razvojtehnologije koja može da donese druge oblikekomuniciranja na internetu, kao što su elektronske poruke (u širemkontekstu), instant ili druge poruke koje su u domenu zaštite predviđene članom 8.

81. Neka od opštihnačela koja su doživelapotvrdu u sudskoj praksiSuda u pogledu presretanja i nadzora komunikacija u slučajevima koji se ne tiču interneta i slučajevima koji se tiču uplitanja nadležnihdržavnih organa data su u nastavku teksta. Ova načela pružaju opšte smernice i referencu za eventualnu buduću primenu na komunikacije putem interneta.

82. Presretanje korespondencije i telekomunikacija je uplitanje u pravo na privatan život i podleže odredbama iz člana 8, stava 2 EKLJP. Samo postojanje zakonodavstva koje omogućavanadziranje telekomunikacija može se smatrati uplitanjem u pravo na privatni život. Zakon kojim se sprovodi sistem elektronskog nadzora, na osnovu koga sva lica u predmetnoj zemlji potencijalno mogu da imaju poštu i telekomunikacije pod prismotrom, direktno se tiče svih korisnikaili potencijalnih korisnikapoštanskih i telekomunikacionih usluga u toj zemlji. Zbog toga je Sud stao na stanovište da pojedinac može, pod određenimuslovima, tvrditi da je žrtvakršenja prava nastalogsamim postojanjem tajnih mera ili zakonodavstva koje ih omogućava,a da pri tome ne mora da tvrdi da su takve mere u stvari primenjene na njemu.[72]

83. Presretanje mora da ima osnovu u zakonu i da bude neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalnesigurnosti, javne bezbednosti ili ekonomskedobrobiti države, radi zaštite od nereda ili kriminala,zaštite zdravlja ili morala ili zaštite prava i slobodadrugih, kako je predviđeno u članu 8 EKLJP. Sud je izradio sledeća opšta načela uz konkretno pozivanje na zahteve koje treba da ispuni zakon, kojim je predviđeno da javne vlasti mogu da primenjujutajne mere nadziranja korespondencije i komunikacija.

- *Predvidivost* – zakon mora da bude dostupan zainteresovanom licu koje mora da bude u stanju da predvidiposledice njegove primene po sebe. Zakon takođe mora da bude napisan dovoljno jasno i precizno da građanima pruži odgovarajuću naznaku uslova i okolnostiu kojima nadležniorgani imaju ovlašćenja da pribegnu ovom tajnom i potencijalno opasnom mešanju u pravo na poštovanjeprivatnog života i korespondencije.[73]
- *Minimalne mere zaštite od ostvarivanja diskrecionog prava javne vlasti* – zakon bi trebaloda ima detaljna pravila o (i) prirodi prekršaja koji mogu da budu povod za nalog za presretanje; (ii) definiciju kategorija ljudi koji podležu praćenju komunikacija; (iii) vremenskiograničeno trajanje takvog praćenja; (iv) postupak koji se primenjujeprilikom pregleda, korišćenja i čuvanjadobijenih podataka; i (v) merama predostrožnosti koje se moraju preduzetikada se podaci saopštavaju nekoj drugoj strani i okolnostima pod kojima se dobijeni podaci mogu ili moraju brisati odnosno evidencije uništiti.[74]
- *Nadgledanje i preispitivanje od nadležnih organa* – Sud zahteva da postoje odgovarajuće i delotvorne garancije protiv zloupotrebe.[75]

84. Sudska praksa Suda o privatnosti na radnom mestu pokazala je da su telefonski razgovorikoje zaposleni vodi u prostorijama preduzeća obuhvaćeni pojmomprivatnog života i korespondencije. Elektronska pošta poslatasa posla kao i informacije dobijenepraćenjem ličnog korišćenja interneta trebalo bi da budu zaštićeni na osnovu člana 8 EKLJP. Ukoliko nema upozorenja da će biti predmet nadziranja, zaposleniima razumna očekivanja da će se njegova privatnost poštovatiprilikom telefoniranja, korišćenja elektronske pošte i interneta na radnom mestu.[76] Korisnikupomoć mogu pružiti organi nadležniza zaštitu podatakaili drugi nadležniorgani u državama članicama.

85. Nadležni organiza zaštitu podataka,koji postoje u najvećem brojudržava članica, igraju važnu ulogu u istraživanju, intervenisanju, podizanjusvesti ili saniranju na drugi način uplitanjau obradu ličnih podataka. Ovo ne prejudicira osnovnu ulogu države da obezbedi zaštitu ličnih podataka u okviru širih obaveza koje ima da obezbedi mehanizme zaštite prava na privatni i porodičniživot.

Obrazovanje i pismenost

86. Pravo na obrazovanje je sadržano u članu 2 Protokola 1 uz EKLJP. Preporuka CM/Rec(2007)16 Komiteta ministaradržavama članicama o merama za promovisanje vrednostiinterneta kao javne usluge podstiče kreiranjei obradu i pristup edukativnom, kulturnom i naučnom sadržaju u digitalnom obliku, kako bi se osiguraloda sve kulturemogu da se izražavaju i imaju pristupinternetu na svim jezicima, uključujući i starosedelačke.[77] Korisniciinterneta treba da budu u stanju da slobodno pristupaju javno finansiranim istraživačkim i kulturnim radovimana internetu.[78] Pristup materijalu digitalnog nasleđa, koji je u javnom domenu, takođe treba da bude besplatnodostupan u okviru razumnihograničenja. Uslovi za pristup znanju su dozvoljeni u specifičnim slučajevima kako bi se platili nosiociprava za njihov rad, u granicama dozvoljenih izuzetakakoji se tiču zaštiteintelektualne svojine.

87. Korisnici interneta treba da imaju sposobnost da pribavljaju osnovne informacije, stiču obrazovanje, znanje i veštine kako bi ostvarivali svoja ljudska prava i osnovneslobode na internetu. Ovo je u skladu sa standardima Komitetaministara Saveta Evrope koji promovišuračunarsku pismenostkao osnovni preduslov za pristupinformacijama, ostvarivanje kulturnihprava i prava na obrazovanje preko IKT.[79]

88. Programi internetske pismenosti i inicijative omogućavaju korisnicima internetada kritički analiziraju tačnost i verodostojnost sadržajasa interneta. Komitet ministaraje preporučio da države članice Saveta Evrope treba da olakšaju pristup IKT uređajima ipromovišu edukaciju, kako bi omogućile svim licima, naročito deci, da steknu veštine koje su potrebne za rad sa širokimasortimanom IKT uređajai da kritički procenjuju kvalitet informacija, naročito onih koje bi za njih mogle da budu štetne. [80]

Deca i mladi

89. Deca i mladi imaju pravo da izražavajusvoja gledišta, da participiraju u društvu, kao i u odlukamakoje se na njih odnoseputem interneta i drugih IKT uređaja. Ovo se zasniva na standardima Komiteta ministara u kojima se navodi da sva deca i mladi ispod 18 godina treba da imaju pravo, sredstva,prostor, priliku i, kad je potrebno, podršku da slobodnoizražavaju svoja gledišta, da se njihov glas čuje i da doprinoseodlučivanju o pitanjimakoja ih se tiču, pri čemu se njihovim gledištima daje dužna pažnja u skladu sa njihovim uzrastom, zrelošću i mogućnošću razumevanja. To pravo deteta i mladih da participiraju potpuno se primenjujena internet okruženja, bez ikakve diskriminacije po bilo kojim osnovama,kao što su rasa, etnička pripadnost, boja kože, pol, jezik, vera, političkoili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno poreklo, imovinski status, invaliditet, mesto rođenja, seksualna orijentacija ili drugi status.[81]

90. Deci i mladima treba da se pruže informacije koje su primerene njihovim godinamai okolnostima, uključujući društveno umrežavanje i druge medije,o mogućnostima koje su im na raspolaganju za ostvarivanje njihovih prava. Oni bi trebaloda budu potpuno informisani o obimu njihovogučešća, uključujući i informisanje o ograničenjim za njihovo sudelovanje, očekivanim i stvarnimishodima njihovogučešća i tome kako su njihova gledištana kraju uvažena.[82] Kada smatraju da je prekršeno njihovo pravo na učestvovanje, treba da im se omoguće delotvorna pravna zaštitai pravni lekovi, kao što su sredstva za podnošenje žalbi koja su prilagođena deci i sudske i upravne procedure, uključujući i pomoć i podršku u njihovomkorišćenju.[83]

91. Deca i mladi korisnicibi trebalo da budu u stanju da koriste internet bezbednoi uz dužno poštovanje njihove privatnosti. Oni treba da dobiju obuku i informacije od učitelja/nastavnika, edukatora i roditelja. Njihova informatička pismenostse tumači tako da znači kompetentno korišćenje

alata koji obezbeđuju pristup informacijama, razvijanje kritičke analize sadržaja i usvajanje komunikacionih veština za negovanje građanstva i kreativnosti, kao i inicijative obuke zadecu i njihove edukatore, kako bi oni koristili internet i informacione i komunikacione tehnologije na pozitivan i odgovorannačin.[84]

92. Pravo dece na privatniživot je bio predmetrazmatranja u slučajevima koji su se našli pred Sudom. Fizička i moralna dobrobitdece su bitni aspektinjihovog prava na privatniživot. Države članiceimaju pozitivne obavezeda obezbede stvarno poštovanjeovog prava.[85] Sud smatra da delotvornosuzbijanje teških dela, kada su osnovne vrednostii bitni aspekti privatnogživota u opasnosti, zahtevaefikasne odredbekrivičnog zakona i istrage.[86]

93. Važno je da se razume da sadržajkoji deca i mladi kreirajuna internetu ili korišćenjem interneta ili sadržajkoji kreiraju drugi u vezi sa njima (na primer, fotografije, video zapisi, tekst ili drugi sadržaj)ili tragovi ovog sadržaja(logovi – dnevnici rada, snimci i obrada) mogu da traju ili da budu trajno dostupni.Ovo može da dovede u pitanje njihovo dostojanstvo, bezbednost i privatnostili da ih na druginačin učini ranjivim sada ili u nekoj kasnijojfazi njihovog života. Oni sami, kao i njihovi roditelji,staratelji, učitelji/nastavnici i vaspitači,treba da budu osnaženi da razumeju i da se nose sa ovom realnošću, kao i da štite njihovu privatnostonlajn. U tu svrhu, važno je da se stave na raspolaganje praktični saveti o tome kako da se lične informacije izbrišu. Komitetministara Saveta Evrope je obezbedio smernicesvojim državama članicama,navodeći da, osim u kontekstu sprovođenja zakona, ne treba da postojenikakvi trajni ili trajno dostupni zapisi sadržajakoji su kreirala deca na internetu, koji dovode u pitanje njihovo dostojanstvo, bezbednost i privatnostili ih na drugi način čine ranjivim sada ili u nekoj kasnijojfazi njihovog života.[87] Stoga su države članice pozvane da zajedno, ako je potrebno, sa ostalim relevantnim glavnimakterima, ispitajuizvodljivost uklanjanjaili brisanja takvog sadržaja, uključujući i njegove tragove (dnevnike rada, snimke i obradu),u okviru nekograzumno kratkogvremenskog perioda.[88] Međutim,tačka 3. ne važi za sadržaj koji se odnosi na decu ili mlade koji su kreirali štampa ili izdavači.U prvoj rečenici te odredbe Vodiča navodi se da on obuhvata situacijekoje se odnose na sadržaj koji su kreirala deca ili mladi ili drugi korisnici internetao njima.

94. Što se tiče štetnogsadržaja i ponašanjaonlajn, deca imaju pravo na specijalnu brigu i pomoć koja je primerenanjihovim godinamai okolnostima, naročitou pogledu rizikaod štete koja može da nastane od onlajnpornografije, degradirajućeg i stereotipnog portretisanja žena,portretisanja i glorifikacije nasilja i samopovređivanja, naročito samoubistava, ponižavajućih, diskriminatorskih ili rasističkih izražavanja ili opravdanja za takvo ponašanje, nagovaranja u svrhe seksualnog zlostavljanja, regrutovanja dece žrtava trgovine ljudskim bićima, nasilništva, praćenja i uznemiravanja i drugih oblika zlostavljanja, koji mogu negativno da utiču na fizičko, emocionalno i psihološkoblagostanje dece.[89] Stoga deca i mladi korisniciinterneta treba da budu informisani, na način koji je prilagođen njihovom uzrastu i svim ostalim konkretnim okolnostima, o vrstamanezakonitog sadržaja i ponašanja.

95. Deca i mladi takođe treba da budu u stanju da prijave sadržaj i ponašanje koji predstavljaju rizik po štetu i da dobiju savet i podršku, uz dužno poštovanje poverljivosti njihovih podataka i njihove anonimnosti. Ovo je naročito relevantno u kontekstu društvenih mreža. Komitetministara je preporučio svojim državama članicamada preduzimaju mere u ovom smislu,[90] naročitoda štite decu i mlade od štetnih sadržaja:pružajući jasne informacije o vrstamasadržaja ili zajedničkom korišćenju sadržaja ili ponašanju koje može da bude suprotnomerodavnim zakonskim odredbama;

- razrađujući praktične uredničke politike tako da relevantan sadržaj ili ponašanje mogu da se definišukao „neprikladni" u odredbamai uslovima korišćenjaservisa društvenog umrežavanja, osiguravajući pritom da ovaj pristup ne ograničava pravo na slobodu izražavanja i informisanje;
- uspostavljanjem lako dostupnih mehanizama za prijavljivanje neprikladnog ili očigledno nezakonitog sadržaja ili ponašanja postavljenih na društvene mreže;
- reakcijom na žalbe o kibernetičkom nasilju i kibernetičkom 'grumingu' – emocionalnom povezivanju sa decom radi kasnijeg zlostavljanja.[91]

96. Deca i mladi korisnici takođe treba da budu informisani o rizicima od uplitanja u njihovu fizičku i moralnu dobrobit,uključujući i seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje u onlajn okruženjima, što zahteva specijalnuzaštitu. Ovo se navodi u Lanzarot konvencijiSaveta Evrope, te u relevantnoj sudskoj praksi Suda prema kojoj države imaju pozitivneobaveze da obezbede zaštitu dece onlajn.[92]

97. Prema Lanzarot konvenciji, deca treba da budu zaštićena od regrutovanja, nagovaranja ili prisiljavanja na učestvovanje u pornografskim nastupima koji su učinjeni dostupnim ili postoje na internetu (na primer, putem veb-kamera, na forumimaza ćaskanje ili onlajnigricama/igrama).[93] Ona takođe moraju da budu zaštićena od nagovaranja putem korišćenja interneta ili drugih IKT uređaja u svrhu ostvarivanja seksualnih aktivnosti sa detetom('gruming') koje, prema relevantnim odredbama nacionalnog zakona, nije dostiglopunoletstvo za seksualne aktivnosti i u svrhu produkcije dečje pornografije.[94]

98. Decu treba podsticati da učestvuju u razradi i primeni državnih praktičnih politika, programa ili drugih inicijativa koje se odnose na borbu protiv seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja dece u internet okruženjima.[95] Treba da se obezbedei sredstva primerena deci i dostupna za prijavljivanje eventualnog seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja na internetu i podnošenje žalbi putem informacionih servisa, kao što su telefonske i internetlinije za pomoć. Treba da im se pruže saveti i podrška u korišćenju ovih servisa uz dužno poštovanje poverljivosti njihovih podatakai njihove anonimnosti.[96]

Delotvorni pravni lekovi

99. Pravo na delotvoran pravni lek sadržano je u članu 13 EKLJP. Svako čija se prava i slobode ograničavaju ili krše na internetu ima pravo na neki delotvoran pravni lek.

100. Na nacionalnom nivou, član 13 EKLJP garantuje raspoloživost nekog pravnog leka za sprovođenje suštine prava i slobodaiz EKLJP – u bilo kom obliku da su obezbeđeni u domaćem pravnomporetku. Njime se zahtevaobezbeđenje nekog domaćeg pravnogleka koji može da se primeni na suštinu neke žalbe po EKLJP i da pruži odgovarajuću pomoć.[97] Države imaju pozitivnu obavezu da vode revnosnu, temeljnu i efikasnu istragu o optužbama o kršenju ljudskih prava. Procedurekoje se slede moraju da omoguće nadležnom telu da odlučuje o meritumu te žalbeo kršenju Konvencije i da sankcioniše svako utvrđeno kršenje, ali da takođe garantuje izvršenje donetih odluka.[98]

101. Treba da postojineki nacionalni organ sa zadatkom da odlučuje o optužbama za kršenja prava garantovanih u EKLJP.[99] Pojedincu na raspolaganju mora da stoji određeni pravni put za podnošenje žalbe na nerazumnudužinu postupka u odlučivanju o njegovim pravima.[100] Taj organ ne mora obavezno da bude neka sudska vlast ukoliko daje garancije za nezavisnost i nepristrasnost. Međutim, njegovaovlašćenja i date proceduralne garancije treba da dozvoleodlučivanje o tome da li je neki konkretan pravni lek delotvoran.[101]

102. Postupak koji sledi taj nadležni nacionalni organ treba da dozvoljava efikasnu istragunekog kršenja. On treba da omogućitom nadležnom organu da odlučuje o meritumu date žalbe o nekom kršenju prava iz EKLJP,[102] da kažnjava svako kršenje i da garantuje datoj žrtvi da će doneta odluka biti izvršena.[103] Dati pravni lek mora da bude delotvoran u praksi i po zakonu i da ne bude uslovljen izvesnošću pozitivnogishoda za tužioca.[104] Mada nijedanpojedinačni pravni lek ne može da potpuno ispuni zahteve člana 13, to može da učini skup pravnihlekova predviđenih zakonom.[105]

103. Delotvorni pravni lekovi treba da budu na raspolaganju, poznati,dostupni, (finansijski) pristupačni i u stanju da obezbede odgovarajuću pravnu zaštitu. Delotvorni pravni lekovi takođe mogu da se dobiju direktno od pružaoca internetusluga (mada oni ne mogu imati dovoljnu nezavisnost, da bi bili kompatibilni sa članom 13 EKLJP), javnih vlasti i nacionalnih institucija za ljudskaprava. Mogućnosti za pravnu zaštitu obuhvataju istragu, objašnjenje od pružaoca usluga ili onlajn provajdera, mogućnost

da se odgovorina izjavu koja se smatra, na primer,klevetničkom ili uvredljivom, vraćanje u prvobitnostanje sadržaja koji je kreirao korisnik, a koji je uklonioprovajder onlajn servisa, i ponovno povezivanje na internet kada su korisniciisključeni, odgovarajuću kompenzaciju.

104. Države, u okvirusvojih pozitivnih obavezada štite pojedince ukoliko njihova ljudska prava krše privatne kompanije, treba da preduzimaju odgovarajuće korake kako bi obezbedile da, kada se to dogodi, oni koji su pogođeniimaju pristup sudskim i nesudskimmehanizmima zaštite.[106] Vodeća načela o poslovanjui ljudskim pravimaUjedinjenih nacija navode da kompanijetreba da ustanove mehanizme za žalbe koji su dostupni,predvidljivi (obezbeđuju jasan i poznat postupak uz naznaku vremenskih okvira za svaku fazu tog procesa, jasnoću u pogleduvrsta procesa i ishoda na raspolaganju i sredstvaza praćenje njihove primene), pravični (pristup izvorimainformacija, savetimai ekspertizi), transparentni i koji direktno pojedincima mogu da ponude pravne lekove koji su potpuno u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava.[107]

105. Korisnicima interneta treba da se ponude jasne i transparentne informacije koje se odnose na sredstva pravne zaštite koja su im na raspolaganju. Ove informacije bi mogle da budu sadržane u uslovima korišćenja usluga i/ili u drugim smernicama i praktičnim politikama pružaocainternet usluga/ onlajn provajdera. Korisnicima interneta bi trebalo da se obezbedepraktični i dostupnialati za kontaktiranje pružalaca internet servisa,usluga/onlajn provajdera kako bi prijavili svoje zabrinutosti. Oni treba da budu u stanju da zahtevaju informacije i traže sanaciju. Neki primeri pravnih lekova, koji mogu da budu na raspolaganju korisnicima interneta, jesu linije za pomoć ili SOS linije kojima upravljaju pružaoci internet usluga ili udruženja za zaštitu potrošača kojima korisnici interneta mogu da se obrate u slučaju kršenja njihovih prava ili ljudskih prava drugih. Smernice treba da obezbede javne vlasti i/ili druge nacionalne institucije za ljudska prava (ombdusmani), organi za zaštitu podataka, regulatori za elektronske komunikacije, kancelarije za savetovanje građana, ljudska prava ili udruženjaza digitalna prava ili potrošačke organizacije.

106. Korisnici interneta treba da budu zaštićeni od kibernetskog kriminala. Države koje su strane potpisniceBudimpeštanske konvencije preuzele su obaveze da štite građane od kriminalnih aktivnosti i krivičnih dela na internetu.Korisnici interneta imaju razumnoočekivanje da budu zaštićeniod kriminalne aktivnosti ili krivičnihdela počinjenih na internetu ili korišćenjem interneta.

107. Fokus je na krivična dela protiv poverljivosti i integriteta kompjuterskih podatakai sistema i krivična dela vezana za kompjutere. Krivičnadela koja se odnose na sadržaj(dečja pornografija, kršenjeautorskih prava) ovde nisu obuhvaćena, pošto se smatra da se ona obrađujuu onim delovima Vodiča koji se odnose na prava deteta. Smatra se da zaštita nosilacaprava implicira interese ove konkretnegrupe, a ne interes korisnikainterneta. Takođe,prisluškivanja i nadziranja komunikacija obrađuju se u odeljku o privatnosti i zaštiti podataka.

108. Korisnici interneta imaju legitiman interes da upravljaju, rukuju i kontrolišu svoje kompjuterske sisteme na nesmetani nesputan način. Oni treba da budu zaštićeniod nezakonitog pristupa celom ili delovima kompjuterskih sistema koje koriste, uključujući i hardver,komponente, memorisanepodatke instaliranog sistema,direktorijume, razmenu i podatke u vezi sa sadržajem.Ovo takođe obuhvata zaštitu od neovlašćenog upada u kompjuterske sisteme i podatke (hakovanje, provaljivanje ili ostali oblici kompjuterskog ometanja) koji mogu da dovedu do prepreka za korisnike internetau korišćenju sistema i podataka,kao što je pristuppoverljivim podacima(lozinke, informacije i tajne itd.).[108]

109. Korisnici internetatakođe treba da budu zaštićeni od smetnjiza kompjuterske podatke, kao što je zlonamerni kod (na primer, virusi i trojanski konji).[109] Oni takođe trebada budu zaštićeni od uplitanja u funkcionisanje kompjuterskih ili telekomunikacionih sistemaunosom, prenosom,oštećivanjem, brisanjem, menjanjem ili onemogućavanjem korišćenja kompjuterskih podataka[110] kao, na primer, od programa koji generišu napad odbijanja usluge, zlonamerne kodove,

kao što su virusi koji sprečavaju ili znatno usporavaju rad datog sistema ili programi koji nekom primaocu šalju velike količine elektronske pošte kako bi se blokiralekomunikacione funkcije tog sistema (spamovanje). Ovo može da bude upravni prestup ili krivičnodelo, zavisno od domaćeg zakonodavstva.

110. Korisnici internetatreba da budu zaštićeniod kompjuterskog falsifikovanja, koje uključujeneovlašćeno kreiranje ili menjanje podataka tako da oni stičudrugačiju dokaznu vrednostu toku pravnih poslova,koji se uzdaju u autentičnost informacija sadržanihu tim podacima.[111]

111. Korisnici interneta imaju legitimaninteres za zaštitu imovine koja je zastupljena ili kojomse administrira u kompjuterskim sistemima (elektronski fondovi, deponovan novac).Oni bi trebalo da budu zaštićeniod manipulacija kompjuterskim prevaramakoje uzrokuju direktanekonomski ili imovinski gubitak imovine nekog korisnikainterneta (novca, materijalne imovine i nematerijalne imovine sa ekonomskomvrednošću), kao što je prevara kreditnim karticama.[112]

112. Svaka bezbednosna mera čiji je cilj da obezbedizaštitu korisnika interneta od visokotehnološkog kriminalamora da bude potpuno u skladu sa standardima EKLJP, naročito pravom na privatni i porodični život i pravom na slobodu izražavanja.[113]

113. Korisnici interneta imaju pravo na pošteno suđenje, koje je sadržano u članu 6. EKLJP. Ovo se odnosi na utvrđivanje građanskih prava i obaveza ili terećenje za kazneno delo u pogleduaktivnosti korisnika interneta. Naročito, ovo se odnosi na ključna načela koja Sud naglašava, kao što su pravo na poštenu i javnu sudsku raspravu u razumnom roku pred jednim nezavisnimi nepristrasnim sudom; pravo na pokretanjepostupka pred sudovima, na konačno rešavanje datog spora, na obrazloženu sudsku odluku i na izvršenjete odluke; pravo na žalbeni postupak i ravnopravnost stranaka i drugih.

114. Sud je, mada ne u predmetima koji se odnose na internet, utvrdioopšta načela u pogledu kvalitetadelovanja sudstva(nezavisnosti, nepristrasnosti, kompetentnosti suda), zaštite prava stranaka u sporu (poštenosuđenje, ravnopravnost stranakai javna sudska rasprava), kao i u pogledu efikasnosti delovanja sudstva(razuman rok).

115. Korisnik internetaima pravo da podnese pojedinačnu predstavku Sudu nakon što iscrpisve domaće pravne lekovekoji postoje i koji su na snazi, u roku od šest meseci[114] od datuma donošenjakonačne odluke.

---

[1] Ovaj Vodič je deo preporuke koju je usvojioSavet ministara 47 državačlanica Saveta Evrope. Detaljnije informacije kojima se objašnjavaVodič mogu se naći u obrazloženju koje prati ovu preporuku.

[2] Ovaj dokument je klasifikovan kao dokument sa ograničenim pristupom dok Komitet ministara ne završi ispitivanje.

[3] Radi pregleda sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava koja se odnosi na internet,molimo da pogledate listu činjenica o novim tehnologijama, oktobar 2013.

[4] Videti Yildirim protiv Turske, br. 3111/10 stav 54.

[5] Videti CM(2012)91

[6] Videti Özgür Gündem protiv Turske, br. 23144/93, stavovi 42–46

[7] K.U. protiv UK, br. 2872/02

[8] Pay protiv UK, br. 32792/05

[9] Féret protiv Belgije br. 15615/07

[10] López Ostra protiv Španije, br. 16798/90,§ 44–58; Taşkin i ostali protiv Turske; Fadeyeva protiv Ruske Federacije. U KhurshidMustafa i Tarzibachi protiv Švedske br. 23883/06 Sud je zauzeo stav da je tumačenjedomaćeg suda o privatnom aktu (ugovoru) uključilo odgovornost tužene države, tako proširivši obuhvat člana 10. koji se odnosi na zaštitu od restrikcija nametnutih od privatnihlica

[11] Preporuka CM/Rec(2007)16 Komiteta ministara državama članicama o merama za promovisanje vrednosti interneta kao javnog servisa.

[12] Videti Deklaraciju Komiteta ministara o načelima upravljanja internetom, načelo 1 „Ljudska prava, demokratija i vladavina zakona".

[13] Vodeća načela o poslovanju i ljudskim pravima: Primena okvira „Štiti, poštuj i ispravi" Ujedinjenih nacija (A/HRC/17/31) koje je potvrdio Savet za ljudska prava Rezolucijom o ljudskim pravima i transnacionalnim korporacijama i ostalim privrednim društvima A/HRC/RES/17/4. Konkretno, Vodeća načela predviđaju da države treba da sprovode zakone koji imaju cilj, ili dejstvo, da zahtevaju od privrednih društava da poštuju ljudska prava, da periodično procenjuju adekvatnost tih zakona i da rešavaju sve pravne praznine; da osiguraju da drugi zakoni i praktične politike koje su merodavne za stvaranje i tekuće poslovanje privrednih društava, kao što je zakon o privrednim društvima, ne ograničavaju, nego im omogućuju da poštuju ljudska prava; pružaju im delotvorne smernice o tome kako da poštuju ljudska prava kroz svoje poslovanje; podstiču ih, gde je to primereno, da saopštavaju kako se odnose prema pitanju ljudskih prava.

[14] Specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija za unapređenje i zaštituprava na slobodu mišljenja i izražavanja, Frank La Rue je naglasio da „je internet postao preko potreban alat za ostvarivanje niza ljudskihprava, borbu protiv nejednakosti, i ubrzanjerazvoja i ljudskognapretka, obezbeđivanje univerzalnog pristupa internetu bi trebalo da bude prioritet za sve države. Svaka država bi tako trebaloda razvija konkretnui delotvornu politiku,u konsultaciji sa pojedincima iz svih delova društva, uključujući i privatni sektor i relevantnaministarstva vlade, da učine internet široko raspoloživim, da mu se može pristupiti i da bude (finansijski) dostupan svim segmentima stanovništva." „Delujući kao katalizator da pojedinci ostvaruju svoje pravo na slobodu mišljenja i izražavanja na internetu takođe omogućavaostvarivanje mnogih drugih ljudskih prava."
http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/a.hrc.17.27_en.pdf·

[15] Videti napomenu 2, stav 50. Videti takođe AutronicAG protiv Švajcarske (br. 12726/87).U Khurshid Mustafa i Tarzibachi protiv Švedske br. 23883/06, Sud je zauzeo stav da je tumačenje domaćeg suda o privatnom aktu (ugovoru) uključilo odgovornost tužene države, tako proširivši obim člana 10. koji se odnosi na zaštitu od restrikcija nametnutih od privatnihlica.

[16] Videti napomenu 2, stav 53.

[17] Videti napomenu 9 napred, CM/Rec(2007)16, odeljak II.

[18] ideti napomenu 2 napred, stav 50.

[19] Deklaracija Komiteta ministara o mrežnoj neutralnosti, koju je Komitet ministara usvojio 29. septembra2010. Videti takođe Direktivu 2002/21/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 7. marta 2002. o zajedničkom regulatornom okviru za elektronske komunikacione mreže i usluge, član 8(4)g.

[20] Videti napomenu 9 napred, CM/Rec(2007)16, Prilog, odeljak II; Preporukabr. R (99)14 Komiteta ministara državama članicama o univerzalnom servisu zajedniceu pogledu novih komunikacionih i informacionih usluga, načelo 1.

[21] Ibid.

[22] Videti napomenu 9 napred, CM/Rec(2007)16, Prilog, odeljak II.

[23] Videti napred napomenu 2, stav 50.

[24] Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, presuda od 7. decembra 1976, Serija A br. 24, stav 49.

[25] Chauvy i ostali, br. 64915/01 stav 70; Pfeifer protiv Austrije, br. 12556/03, stav 35; i Polanco Torres i Movilla Polanco protiv Španije, br. 34147/06, stav 40.

[26] Delfi As protiv Estonije, br. 64569/09,st. 78–81. (ovaj predmet je upućen Velikom veću Suda); Axel Springer AG protiv Nemačke br. 39954/08st. 89–95, i Von Hannover protiv Nemačke (br. 2), br. 40660/08i 60641/08, stavovi 108–113.

[27] Féret protiv Belgije br. 15615/07; Garaudy protiv Francuske br. 65831/01,24. jun 2003, odluka o prihvatljivosti; Leroy protiv Francuske br. 36109/03; Jersild protiv Danske br. 15890/89; Vejdeland i ostali protiv Švedske br. 1813/07.

[28] Preporuka br. R (97) 20 Komiteta ministara državama članicama o „govoru mržnje".

[29] Neij i Sunde Kolmisoppi protiv Švedske br. 40397/12. Videti takođe Ashby Donald i ostali protiv Francuske,br. 36769/08, stav 34.

[30] Ibid.

[31] Videti napomenu 9 napred, CM/Rec(2007)16, Prilog, odeljak III, druga alineja.

[32] Vgt Verein gegen Tierfabriken protiv Švajcarske, br. 24699/94,stav 45.

[33] Videti Khurshid Mustafa i Tarzibachi protiv Švedske br. 23883/06, stav 33; Plaand Puncernau protiv Andore, br. 69498/01, stav 59, EKLJP 2004-VIII.

[34] Videti napomenu 2 napred, stav 64.

[35] Ibid. stav 66–70.

[36] Preporuka CM/Rec(2008)6 Komiteta ministara državama članicama o merama za promovisanje poštovanja slobode izražavanja i informisanja u odnosu na internetfiltere, videti Prilog, deo III, ii. Videti takođe, napomenu 1. napred.

[37] Ibid. CM/Rec(2008)6, videti Prilog, deo III, iv.

[38] Ibid

[39] Videti napomenu 2 napred, stav 52; 66–68 i Deklaraciju Komiteta ministara o slobodikomuniciranja na internetu.

[40] Ibid. napomenu 2 napred, stav 64. Asocijacija Ekin protiv Francuske,br. 39288/98

[41] Ibid. Napomena 2 napred, stav 64–66.

[42] Videti Deklaraciju o slobodi komuniciranja na internetu, načelo 3.

[43] Videti PreporukuCM/Rec(2012)3 Komiteta ministara državama članicama o zaštitiljudskih prava u odnosu na mašine za pretraživanje, Prilog, deo III.

[44] Videti napomenu 34 napred, CM/Rec(2008)6, videti Prilog,deo I; Ibid, CM/Rec(2012)3, Prilog, deo III.

[45] Preporuka CM/Rec (2011)7 Komiteta ministara državama članicama o novom pojmu medija,stav. 7, Prilog,st. 15; 44–47; 68–69; Preporuka CM/Rec(2012)4 Komiteta ministara državama članicama o zaštitiljudskih prava u odnosuna servise društvenog umrežavanja, stav 3.

[46] Ibid., CM/Rec(2011)7, stav 91

[47] Ibid.; CM/Rec(2012)4, II/10.

[48] Ibid.,CM/Rec(2011)7, st. 18; 30–31.

[49] Ibid.,CM/Rec(2011)7, st. 7, 2. alineja.

[50] Videti Account Deactivation and Content Removal: Guiding Principles and Practices for Companies and Users (Deaktivacija naloga i uklanjanje sadržaja: Vodeća načela i prakse za kompanijei korisnike), Erica Newland, Caroline Nolan, Cynthia Wong, i Jillian York, koji može da se nađe na: http://cyber.law.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/Final_Report_on_Account_Deactivation_and_Content_Removal.pdf

[51] K.U. protiv Finske, br. 2872/02, stav 49.

[52] Budimpeštanska konvencijao visokotehnološkom kriminalu, član 2, Obrazloženje donošenja Konvencije, stav.62.

[53] Videti Deklaraciju o slobodi komuniciranja na internetu, načelo 7.

[54] Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. novembar 1996, stav 58, Izveštaji 1996-V.

[55] Videti napomenu 9 napred, CM/Rec(2007)16, Prilog, deo I.

[56] Klass i ostali protiv Nemačke, br. 5029/71, stav 41.

[57] Von Hannover protiv Nemačke (br. 2), br. 40660/08 i 60641/08stavovi 108–113. Sciacca protiv Italije, br. 50774/99, stav 29.

[58] Rotaru protiv Rumunije (br. 28341/95); P.G. i J.H. protiv UK (br. 44787/98); Peck protiv UK (br. 44647/98); Perry protiv UK (br. 63737/00); Amann protiv Švajcarske (br. 27798/95).

[59] Videti Konvenciju 108, član 2.

[60] Konvencija za zaštitu pojedinaca u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka (ETS br. 108).

[61] Konsultativni komitet Konvencije za zaštitu pojedinaca u odnosu na automatsku obradu ličnihpodataka (ETS br. 108) dao je veći broj predloga za modernizovanje ove Konvencije (T-PD(2012)4Rev3_en). Jedan od predlogausmeren je na saglasnostlica čiji se lični podaci obrađuju kao preduslov za takvu obradu: „Svaka strana će osigurati da se obrada podatakavrši na osnovu slobodne, konkretne, informisane i [izričite,nedvosmislene] saglasnosti podataka koji se zasnivaju na legitimnoj osnovi koja je zakonom predviđena."

[62] Preporuka CM/Rec(2010)13 Komiteta ministara državama članicama o zaštitipojedinaca u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka u kontekstu profilisanja, odeljak 5.

[63] Konvencija 108, član 8.

[64] Videti primedbu 60 gore, član 8.

[65] Videti CM/Rec(2012)3, naročito Prilog, II deo.

[66] Ibid.

[67] Preporuka CM/Rec(2010)13 Komiteta ministara državama članicama o zaštitipojedinaca u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka u kontekstu profilisanja, odeljak 5.

[68] Konvencija 108, član 9.

[69] Videti Obrazloženje donošenja Budimpeštanske konvencije, stav 53.

[70] Udruženje za evropsku integraciju i ljudskaprava i Ekmidzhiev protiv Bugarske, br. 62540/00, stav 58; Klass i ostali protiv Nemačke,br. 5029/71, Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 8691/79 i Weber i Saravia protiv Nemačke, br. 54934/00.

[71] Videti Copland protiv UK, br. 62617/00.

[72] Klass i ostali,br. 5029/71 stavovi 30–38; Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva br. 8691/79§64; i Weber i Saravia protiv Nemačke br. 54934/00, stavovi 78. i 79, Udruženjeza evropsku integraciju i ljudska prava i Ekmidzhiev protiv Bugarske, br. 62540/00, stav 58, stav 69.–70.

[73] Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 8691/79stav 67; ValenzuelaContreras protiv Španije, judgment of 30 July 1998, Reports 1998-V, p. 1925, stav 46 (iii); i Khan protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 35394/97, stav 26, Association for European Integration i ljudska prava i Ekmidzhiev protiv Bugarske, br. 62540/00, stav 71.

[74] Videti Kruslin protiv Francuske, br. 11801/85 § 33; Huvig protiv Francuske,br. 11105/84 stav 32; Amann protiv Švajcarske, br. 27798/95, stav 56; Weber i Saravia protiv Nemačke,br. 54934/00, stav 93; Association for European Integration i ljudska prava i Ekmidzhiev protiv Bugarske, br. 62540/00, stav 76.

[75] Ibid., br. 62540/00, stav 77.

[76] Copland protiv UK, br. 62617/00, §41, 42.

[77] Videti takođe napomenu 8 napred, CM/Rec(2007)16, Odeljak IV.

[78] Ibid.

[79] Deklaracija Komiteta ministara o ljudskim pravima i vladaviniprava u informacionom društvu, CM(2005)56, konačna verzija, 13. maj 2005.

[80] Ibid.

[81] Preporuka CM/Rec(2012)2 Komiteta ministara državama članicama o učešću dece i mladih starostiispod 18 godina.

[82] Ibid.

[83] Videti Preporuku CM Rec(2011)12 Komiteta ministara državama članicama o pravimadece i socijalnim službama po meri dece i porodica, Smernice Saveta Evrope o pravosuđu po meri deteta.

[84] Preporuka Rec(2006)12 Komiteta ministara o osnaživanju dece u novom informacionom i komunikacionom okruženju.

[85] K.U. protiv Finske, br. 2872/02, stav 40, 41.

[86] X i Y protiv Holandije, st. 23-24 i 27; August protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 36505/02; i M.C. protiv Bugarske, br. 39272/98, stav 150. K.U. protiv Finske, br. 2872/02, stav 46.

[87] Deklaracija Komiteta ministara o zaštiti dostojanstva, bezbednosti i privatnosti dece na internetu.

[88] Ibid.

[89] Preporuka CM/Rec(2009)5 Komiteta ministara državama članicama o merama za zaštitudece od štetnog sadržaja i ponašanjai za promovisanje njihovog aktivnog učešća u novom informacionom i komunikacionom okruženju.

[90] Videti CM/Rec(2012)4 , Prilog, II, stav 10.

[91] Ibid.

[92] K.U. protiv Finske, br. 2872/02.

[93] Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja CETS br.: 201, član 2; član 21, takođe videti Obrazloženje donošenja Konvencije o ovim članovima.

[94] Ibid., član 23.

[95] Ibid., član 9/1.

[96] Ibid., član 13. Videti takođe Preporuku CM/Rec(2011)12 Komiteta ministara državama članicama o dečjim pravima i socijalnim službama po meri dece i porodica, Smernice Saveta Evrope o pravosuđupo meri deteta.

[97] Kaya protiv Turske, br. 22729/93, stav 106.

[98] Smith i Grady protiv UK, br. 33985/96.

[99] Silver i ostali protiv UK, br. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75;7136/75 stav 113; Kaya protiv Turske, br. 22729/93, stav 106.

[100] Kudla protiv Poljske, br. 30210/96, stav 157.

[101] Silver i ostali protiv UK, br. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75;7136/75, stav 113; Kaya protiv Turske, br. 22729/93, stav 106.

[102] Smith i Grady protiv UK, br. 33985/96, 33986/96, stav 138.

[103] Latridis protiv Grčke, br. 31107/96, stav 60.

[104] Kudla protiv Poljske, br. 30210/96, stav 158.

[105] Silver i ostali protiv UK, br. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, stav 113; Kudla protiv Poljske, br. 30210/96, stav 157.

[106] Pitanje korporativne društvene odgovornosti i pozitivneobaveze država da štite ljudskaprava objašnjeni su u stavovima19. i 28. Obrazloženja.

[107] Videti Vodeća načela o poslovanju i ljudskimpravima: Primena okvira "Zaštiti, poštuj i popravi"Ujedinjenih nacija (A/HRC/17/31) koja je prihvatioSavet za ljudskaprava Rezolucijom o ljudskimpravima i transnacionalnim korporacijama i drugim privrednim društvima A/HRC/RES/17/4, poglavlje III, načela 28-31.

[108] Budimpeštanska konvencija o kibernetičkom kriminalu, član 2, Obrazloženje donošenja Konvencije, st. 44-50.

[109] Ibid., član 4, Obrazloženje donošenja Konvencije, st. 60-61.

[110] Ibid., član 5, Obrazloženje donošenja Konvencije, st. 65-69.

[111] Ibid., član 7, Obrazloženje donošenja Konvencije, stav 81.

[112] Ibid., član 8, Obrazloženje donošenja Konvencije, st. 86-88.

[113] Ibid., član 15.

[114] Ovaj rok će biti četiri meseca od stupanja na snagu Protokola br. 15 uz EKLJP.